Brieven uit Zuid-Nederland

Max Rooses

bron
Max Rooses, *Brieven uit Zuid-Nederland*. L. de Cort, Antwerpen 1871

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/roos015brie01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

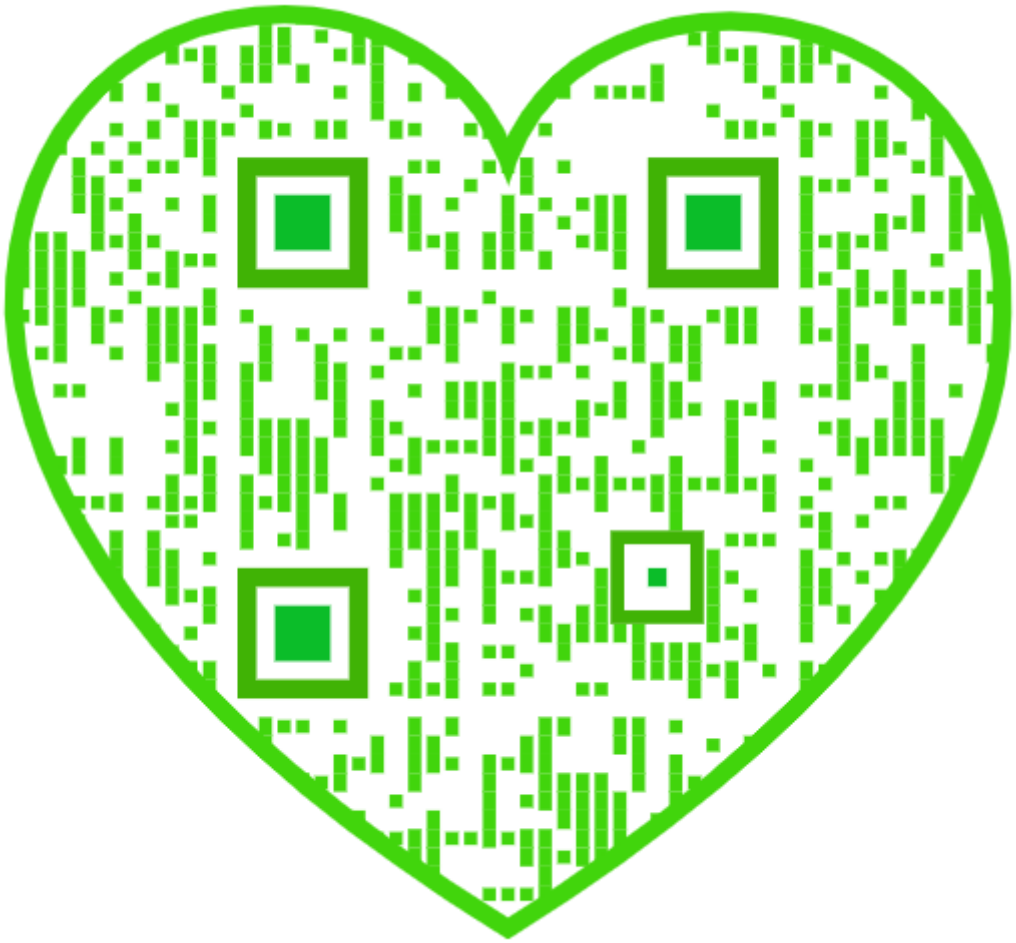

[Verantwoording]

De inhoud van dit werkje maakt deel van eene reeks ‘Brieven uit Zuid-Nederland,’ verschenen gedurende de jaren 1869 en 1870, in het dagblad ‘Het Vaderland,’ van 's Gravenhage.

Zoowel de beperkte ruimte der deeltjes van de

Bibliotheek van fraaie letteren, als de noodzakelijkheid, zulke brieven en deelen van brieven ter zijde te laten liggen, welke hoogstens het vluchtige belang van een dagbladartikel konden opleveren, dwong mij een goed derde der reeks te laten wegvallen.

M.R.

I. Inleiding. - Onze dichters in Noord-Nederland beoordeeld. - De jonge vlaamsche toonzetters.

Gent, 17 April 1869.

Heer Opsteller,

Toen mij door U het aanbod werd gedaan, uwe lezers, bij middel van veertiendaagsche brieven, eenigzins op hoogte te houden, van wat er in Zuid-Nederland berichtenswaardig voorviel op het gebied van kunsten en letteren, en U met-eenen de bijzonderste verschijnsels van ons maatschappelijk leven mede te deelen, aanvaardde ik die taak met meer gretigheid dan mijne geschiktheid om haar te vervullen misschien wel had mogen veroorloven.

Eene beste verrechtvaardiging dier handelwijze, tegen over mij zelven en tegenover uwe lezers, vond ik in mijne ingenomenheid met uw plan, ‘de broeders uit het Noorden’ eenigzins geregeld te onderhouden over het geestesleven van de landen van herwaarts over, en zoo al weder een truweelvol mortel bij te brengen, tot het verbinden der, helaas! nog al losse grondvesten, waarop het gebouw onzer zedelijke éénheid moet berusten.

Ik acht mijne taak daarom verheven en schoon en zal trachten ze gewetensvol te vervullen. Ik acht uw plan nuttig; meer nog: nood-

zakelijk, als ik naga, hoe weinig er tot nu toe in dien zin gedaan werd, hoeveel er zelfs gedaan werd, dat regelrecht strijdig was met het aan beide zijden luide uitgesproken gevoelen, dat, is ons staatkundig leven dubbel, ons geestesleven zooveel mogelijk één zijn of worden moet.

Ik wenschte wel, dat de stichting van '*het Vaderland*', evenals de afschaffing van het zegelrecht, zoo te goeder ure gelijktijdig samenvallende, erin slagen mocht, iets en veel te doen tot het stichten van een ander ideaal Vaderland, waarvan alle minnaars en beoefenaars van Nederlandsche kunst en letteren burgers heeten zouden, en waarvan de eerste wet zou zijn belangstelling en aanmoediging voor ieder, die iets bijdraagt tot verheffing van dit vereenigde gemeenebest van denken en streven.

Ik noemde uwe onderneming noodzakelijk en zoo dunkt mij mag ze heeten, als men nagaat met welke flauwhartigheid, met welke schuchterheid ten uwent meestal nog de naam van een Zuid-Nederlander uitgesproken wordt. Zagen wij onlangs nog niet, dat de *Gids*, toen hij zijne lezers eenige bladzijden, die dan toch van zulken afschrikkenden ernst, noch van zulke onverschoonbare vooringenomenheid getuigden, over een paar onzer beste jongere dichters te lezen gaf, deemoedig om verschooning bad, dat hij hen zoolang met jongens uit Vlaanderen had beziggehouden.

De jongens heeten Frans De Cort en Julius Vuylsteke. Men moge verschillen van denkwijze over den aard en de verhevenheid hunner dichtergave; maar in geen geval denk ik, dat een Nederlander zich te bəkreunen hebbe over het gepraat van lieden, die het hem euvel nemen zouden, die dichters ernstig te doorlezen en er een ernstig gerechtvaardigd oordeel over te strijken. Nog veel min schijnt het mij begrijpelijk, hoe een Isengrim van den *Spectator*, tusschen het aanhalen van een vers van Heine en een van Goethe, terwijl hij zich aan een Rhijnsch zonneken deugd doet, zijn oordeel over den eersten van beide jongens kan samenvatten in den wanhopigen uitroep: maar is er dan toch niets goeds in!

Dan liever gezwegen, dan zoo gesproken. - Onverschilligheid is een erg kwetsend wapen; maar erger nog schijnt mij de beschaamde aandacht van iemand, die ons aarzelend en schoorvoetend vermeldt, of de medelijdende aanmoediging van iemand, die het plicht acht niet onverschillig jegens ons te blijven, maar vindt dat die taak hem te zwaar is.

Het verschil van uwe handelwijze met die van andere Hollandsche bladen of tijdschriften, doet mij uw plan des te schooner vinden, en wenschen, dat het niet alleen ten uwent maar ook ten onzent, waar men zich, helaas! over het algemeen nog al weinig om u bekommert, talrijke navolgers moge vinden.

Op een merkwaardig verschijnsel in onze kunstwereld wil ik al aanstonds uwe aandacht trekken.

In Zuid-Nederland zijn in de laatste jaren eene gansche schaar van jonge verdienstvolle componisten opgetreden, die leven en beweging hebben doen geboren worden op een terrein, waar vóór weinig tijds niets voorhanden was dan dorheid, of misschien een enkel verlaten en vergeten struik.

Benoît trad aan de spits der jonge school op. Benoît was de apostel der nieuwe leer en predikte, dat er Vlaamsche muziek mogelijk was. Hij had het dweepende geloof der apostels en den geest van opoffering en zelfverloochening, die de belijders van eene gedachte bezielen. Meer nog, hij had de gave der wonderen, die ook de meest verstokten bekeert en voerde het mirakel uit, eene grootsche eigenaardige muziek op Vlaamschen text te stellen en te doen uitvoeren.

Zijn *Lucifer* werd te Gent, te Brussel, te Antwerpen door honderden gezongen en door duizenden toegejuicht. Zangers en publiek, die het vroeger beneden hunne deftigheid zouden geacht hebben Vlaamsch te zingen of naar Vlaamsch te luisteren, vonden Benoîts muziek prachtig en verkondden het alom. Zelfs de vrouwen, de nederigste slaven der mode, dorsten Benoîts taal zingen en Benoît bij elke gelegenheid bekronen.

Voor een paar maanden voerde men te Antwerpen voor de eerste maal een tweede oratorio, *de Schelde*, van denzelfden meester uit, en met gelijke geestdrift als zijn voorganger werd het begroet. Verleden zondag werd hetzelfde oratorio voor de zesde maal te Brussel met geestdriftigen bijval gezongen. Tusschen beiden in had Benoît ons eene Cantate *Prometheus*, en eenige melodische liederen laten hooren; hij zelf was, in de officieel hervlaamschte stad Antwerpen, tot bestuurder der nieuw gestichte zangschool beroepen, en had zich daar met zijnen doortastenden vernieuwingsgeest aan het werk gezet, om eene schaar uitvoerders naar zijne hand te vormen.

Hierin is hij boven alle verwachting gelukt. - Beter nog: jonge

componisten van talent hebben zijn spoor gevolgd en brengen nog dagelijks werken voort, welken het vooral aan uitvoerders ontbreekt, om voor goed te doen erkennen, ook door de hardnekkigste en de meest belanghebbende loochenaars van al wat vaderlandsch geestesleven bij ons is, dat de Vlaamsche muziek niet alleen bestaat in *posse* maar ook in *esse*.

Opmerkenswaardig is te dier gelegenheid het verschijnsel, hoe nauw ten onzent in de laatste tijden de herboren muziek met de poëzij hand in hand gaat. Bijna overal, waar een jonge toonzetter optreedt, ziet men hem naast eenen dichter voortstappen, die voor hem en met hem werkt, zoodat door hunne gezamentlijke broederlijke kunstvereeniging, de gedachte in haren dubbelen vorm in het leven geroepen wordt en aan het licht komt.

Benoît en Hiel is het eerste kunstpaar, dat wij optreden zagen. Hiel leverde texten voor Benoît's oratorio's, tooneelwerken, cantaten en liederen. Sindslang zijn wij gewoon hunne namen naast elkander te zien, en ze bij het uitvoeren hunner werken naast elkander toe te juichen.

In Brugge werkt de toonzetter Waelput, daar onlangs tot bestuurder der zangschool benoemd, met den dichter Versnaeyen te zamen. - In Gent vernamen wij dat Van Gheluwe, voor text zijner melodiën een goed getal van Vuylsteke's gedichten koos. - Daar nog werkten sedert jaren, de tooneelschrijver Destanberg en de componist Miry samen. - In Antwerpen zagen wij in de laatste tijden nog twee toonzetters van talent optreden, namelijk Fernau en Mertens. De eerste vooral legde er zich bijzonder op toe, degelijke dichtstukken, ook van Noord-Nederlandsche schrijvers te vertolken.

Dit alles zijn verblijdende voorteekens eener krachtige geboorte of hergeboorte onzer toonkunst. Verblijdend, omdat zij ruimer geestesleven en meer scheppingskracht verraden, verblijdend omdat zij eigenaardig en Nederlandsch zijn.

Al die jonge toonzetters toch, zijn wat wij hier Vlaamschgezind noemen - een woord dat ik uwen lezers wel eens nader denk te verklaren, - een paar der grootste onder hen, namelijk Benoît en Gevaert, die ons sindslang verlaten heeft, hebben in hunne schoonste werken de doordringende melodiën onzer oude Vlaamsche muziek doen herleven. In *de Schelde* dreunt het *Wilhelmus van Nassauwen geest*

driftig door de krachtigste brok van het gedicht. - In *Jacob van Artevelde* klinkt het oude *Tabakslied* betooverend het meesterwerk door.

Het leven voor eene gedachte, het strijden om die gedachte te verwezenlijken of te doen zegepralen, schept groote volkeren, of groote mannen en schept ook kunstenaars. In de twee laatste prijskampen van Brussel, tot dan toe uitsluitend Fransch, werd het Nederlandsch toegelaten en waren het Vlamingen, die de eerste prijzen wegdroegen.

Ook ons zingend publiek wordt ernstiger en Vlaamschgezinder. De groote werken van Benoît droegen hiertoe in ruime mate bij. Hier in Gent alleen zien wij drie groote maatschappijen wedijveren in het uitvoeren van groote meesters en van Vlaamschen zang. Nevens de Koormaatschappij, die eerst den *Lucifer* en den *Prometheus* van Benoit, den *Jacob van Artevelde* van Gevaert, benevens den *Sabbat* van Hanssens en de *Athalie* van Mendelssohn in de laatste tijden opvoerde, zien wij de *Melomanen*, die deze week nog den 42^{n} psalm van Mendelssohn in het Nederlandsch en de *Lyrische zangen van Saul* voordroegen; naast hen mogen wij met eere de uitsluitelijk Nederlandsche Koormaatschappij *het Willemsgenootschap* vermelden, die deze week nog een concert gaf, op welks programma stukken uit Rossini's Moïse en uit Haydn's *Schepping* praalden.

Gij ziet, er is naijver voor het goede, beweging op de baan van het schoone ten onzent. Men is jong en vol hoop en vuur; mocht die hoop niet verijdeld worden en dit vuur niet in rook opgaan, dit ware wenschelijk voor onze gezamentlijke Nederlandsche kunstontwikkeling. - Mocht Noord-Nederland eenig belang stellen in de worsteling, die ten onzent gevoerd wordt tegen het proza en tegen de verfransching: het zou ons eenen goeden en zichzelven geenen kwaden dienst bewijzen.

Gent, 30 April 1869.

II. Vlaamschgezindheid. - Het Vlaamsch in de wetgevende Kamers.

Ik beloofde U in mijnen voorgaanden brief te verklaren, wat Vlaamschgezindheid ten onzent beduidt. Ik denk wel, dat het woord aan het grootste deel uwer lezers niet vreemd is en dat zij ook wel

eenige sympathie voor de zaak gevoelen; - maar hier zelf is er bij velen eene zoo erge vooringenomenheid tegen ieder, die zich Vlaamschgezind noemt, en zijn er zoovele verkeerde uitleggingen van den naam gegeven, dat het niet zou te verwonderen zijn, zoo ook buiten België daarover eenige dwaling bestond.

Vreemd moet het woord nog al voorkomen. Walen en Vlamingen hebben samengespannen om het Belgie van 1830 te stichten, sinds dien leven zij onder dezelfde grondwet, die alle burgers gelijk voor de wet verklaart, en alle landstalen gelijke rechten toezegt; bij elke gelegenheid spreekt men van het lieve vaderland; de rijksleus luidt: Eendracht maakt macht, en de dichter van '*het Belgisch bier*,' zegt dat '*Flamands et Wallons ne sont que des prénoms, Belges est notre nom de famille*. - En er zouden Vlaamschgezinden zijn, die liever den voornaam dan den achternaam hebben. - Hoe gek!

Dat er in Posen Poolschgezinde Pruisen, in Ierland Ierschgezinde Engelschen, in Creta Griekschgezinde Turken wonen verstaat men: deze zijn minderheid ten hunnent, zij leven onder de wet van den overwinnaar, die zij niet gemaakt en niet aangenomen hebben, maar dat er in het land '*ou la liberté pour faire le tour du monde ne doit plus passer*' menschen zijn, die klagen en aan een eigen volksbestaan houden. - Hoe ongelooflijk!

En toch is het. - In elke onzer Vlaamsche steden zijn er lieden, die meenen, dat de gelijkheid van de beide landtalen voor de wet geene doode letter zou moeten zijn, en die vragen, dat de gelijkheid wat minder doodpletterend voor het Nederlandsch gedeelte van België worde.

Sedert mijnen laatsten brief kwam de zaak nog eens te berde. - In den Senaat werd den 20^{n} April verslag gemaakt van een vertoog der Vlaamsche liberale vereeniging van Gent, vragende 'dat het wetsontwerp over de rechterlijke inrichting eene schikking bevatte, waarbij: de rechters zetelende in de Vlaamsche gerechtshoven, zouden Vlaamsch moeten kennen en die taal gebruiken, wanneer de partijen het zouden eischen.' Weinig of geen nieuws werd op dit punt in het midden gebracht.

Ik vergis mij. - Een nieuw woord heeft in de woestijn geklonken, namelijk dat van den heer Forgeur, die smeekt, dat men de zaak maar blauw blauw late en ze zonder veel omslag wegmoffele (*je voudrais que l'on eut la sagesse de mettre une sourdine sur cette question*

flamande). Die heer is bij den struisvogel scholen geweest. - Of zijn raad zal gevolgd worden, is grootelijks te betwijfelen, als wij nagaan, hoe van jaar tot jaar de zaak meer en krachtiger besproken wordt.

In den laatsten zittijd der Tweede Kamer had de heer de Maere bitter geklaagd over de verachtering van het onderwijs in Vlaanderen en geduid op de scheiding, die tusschen twee standen ontstaat, waarvan de hoogere Fransch en de lagere Vlaamsch spreekt. - De vertegenwoordigers van Antwerpen hadden nog heviger om herstelling der schandelijk miskende en geweigerde rechten geroepen. Zij hadden in den naam van hun volk de gelijkheid hunner taal in hun land gevraagd en werden daarom onthaald van wege de Fransch-Belgische gazetten op de namen van *possédé, maniaque en épileptique*.

Waar is het, dat zij hun geduld verloren hadden, maar even waar, dat het is om het geduld te verliezen, als men zulke eenvoudige eischen als die, welke zij het jaar te voren gesteld hadden, op tergenden toon ziet weigeren. Eenvoudig hadden zij gevraagd, dat geen rechter meer in Vlaanderen zou benoemd worden, die niet zou bewezen hebben Vlaamsch te kennen. Dit wetsontwerp werd verworpen onder voorwendsel, dat het geen reden van bestaan had.

Het moge zijn, dat er geen rechter in de Vlaamsche provinciën aanwezig zij, die niet eenige Vlaamsche woorden verstaat, maar meer wilde men, namelijk, dat hij de taal kenne en wete te gebruiken en van die kennissen het bewijs levere.

Hier juist ligt de knoop: wordt zulk bewijs gevorderd dan moet het onderwijs veranderd worden en daarop rust de gansche staat van zaken.

Het onderwijs is verfranscht en levert franschsprekende advokaten en rechters op. Het gerecht is verfranscht en heeft geen Vlaamsch onderwijs noodig.

Die twee grieven staan dan ook bij de Vlaamschgezinden op het voorplan, en hangen zoo innig samen, dat de eene niet zonder de andere bestaan of verdwijnen kan. Dit weten de franschgezinden en daarom worden de eenvoudigste en billijkste vragen onzer taalgenoten van de hand gewezen: de verzekering, dat de beschuldigde door zijnen rechter verstaan worde, de verzekering, dat hij zijnen beschuldiger versta.

Deze miskenning der eerste en algemeenste grondslagen van rechtvaardigheid door ons bestuur wordt slechts geëvenaard door de onverschilligheid en de verdraagzaamheid van ons volk, dat eenen staat van

zaken duldt, die zoo diep vernederend is, en dien het met de enkele verklaring, dat hij eindigen moet, zou kunnen doen ophouden.

De stand der partijen nopens de Vlaamsche beweging kan aldus samengevat worden.

De regeerende partijen willen den staat van zaken behouden, en geven voor reden, dat de Vlaamsche bevolking geene ernstige grieven heeft, dat er nopens het gebruik der talen geene misbruiken bestaan en, als zij wat ronder voor hunne gedachten uitkomen, dat het Vlaamsch geene taal is en de Vlaamschgezinden dwarsdrijvers, onruststokers en eerzuchtigen zijn.

Hun doel is allengskens het Nederlandsch te verdringen niet alleen in zake van bestuur, maar ook in het onderwijs en in het openbaar leven; en het gebruik van het fransch zoo niet verplichtend dan toch algemeen en onontbeerlijk te maken.

De reden van hunne handelwijze is volgens hun zeggen, dat de eenheid van het land in kracht zal winnen bij de algemeenmaking eener enkele bestuurtaal, en dat voor de volksontwikkeling en beschaving het Fransch veel geschikter is dan het Nederlandsch.

Tegenover hen staan de Vlaamschgezinden, die antwoorden, dat de Vlaamsche bevolking voor eerste grieve heeft de achteruitstelling harer taal, dat zij recht heeft op volslagen gelijkheid en dat de schromelijkste ongelijkheid heerschende is; dat het gebruik in ons land misbruik is; dat het Neêrlandsch als taal zoo schoon en zoo beschavend is als het Fransch; dat de namen van dwarsdrijvers, enz. ten allen tijde gegeven zijn aan menschen en partijen, die zich verhieven tegen de bestaande en gevierde ongerechtigheden.

Zij meenen, dat wie het volk wil beschaven de taal van het volk spreken moet, dat het verderfelijk is twee standen in de maatschappij te stichten; dat zij alleen gevaarlijk zijn voor het bestaan van het vaderland, die aan een deel der bevolking uit eigenbelang het recht onthouden en bovendien in ons land door de verfransching eene zedelijke toenadering tot eenen gevaarlijken nabuur doen ontstaan.

Zij willen, dat in Belgie de talen gelijke rechten bekomen en in Vlaanderen het Vlaamsch overheerschend zij, - en bij gemis aan kracht om geheel hun recht te eischen, vragen zij voorloopig de herstelling der meest kwetsende grieven.

Het bestaan van twee rassen heeft ons land verdeeld; die verdeeld-

heid op de wijze van ons bestuur doen ophouden zou handelen zijn als een broeder, die aan zijn broeder zijn wettig deel van het vaderlijke goed zou weigeren, om dit erfgoed ongeschonden en geheel te behouden.

Waaraan is het te wijten, dat de Vlamingen geen recht op hunne zoo billijke klachten verkrijgen en zij te zwak blijven om het te eischen? - Vooreerst natuurlijk aan de handelwijze der Walen, die er belang in vinden zedelijk en stoffelijk gesproken, hunne taal de overheerschende in ons land te doen blijven, en dan ook, en misschien wel voornamelijk aan de lauwheid van ons volk zelf.

De hoogere klas, de eenige, die van invloed is op den gang onzer lands- en stadszaken, is of wel onverschillig nopens de zaak of Franschgezind uit deftigheid of uit liefde voor den slenter. Hare opvoeding is in de gevierde taal gebeurd en het zou haar kosten die opvoeding te veranderen: om dien last te vermijden berust zij in het bestaande onrecht. De bureaucratie van hoog en laag is eveneens aan de gewoonte verslaafd - en gij weet dat slenter en bureaucratie zuster en broeder zijn.

De middelbare en lagere klassen zijn of te onverschillig, of te onmachtig, om iets te ondernemen en uit te voeren ten voordeele hunner taal, en zoo blijft het ongeloofelijk onrecht voortduren van een vrij volk, dat zich van zijne taal, de uitdrukking van zijnen aard, zijne zeden en zijnen geest laat ontrooven, zonder recht te staan en het woord uit te spreken, dat het in het bezit van zijn wettig goed zou herstellen.

Aanprikkeling van dit sluimerende nationale gevoel, bestrijding der aanmatiging van het Fransche indringend element is de taak der Vlaamschgezinden: dat zij slagen mogen in de volvoering der taak moet, mijns dunkens, de wensch zijn van elken vaderlander niet alleen in Zuid- maar ook in Noord-Nederland.

Gent, 28 Juni 1869.

III. Werkerscongres van Lausanne.

Het zal nu haast twee jaar geleden zijn, dat ik op zekeren zondagavond te Lausanne aankwam. De septemberdagen waren reeds merke

lijk verkort en een goed deel der reis had het spoor langs het meer van Geneve geloopen. Door eene ruit van den wagen had ik het groote zwarte meer uren lang zitten aanschouwen met de maan, die, verdoofd maar kalm, tusschen de mollige avonddampen hing. - Niets ruischte of bewoog daarbuiten, maar naast ons zaten een dozijn jonge kermisgasten, die het overschot hunner opgewondenheid en hunner stem ten beste gaven in het zingen en herzingen van eene soort van tyroolschen zang met kort afgebroken wijzen en tonen, die hel en snel als vuurpijlen in de hoogte gingen.

Er was veel schoons en veel hinderends in dat alles, en contrast vooral ontbrak er niet. Het zicht door die ruit op die ruimte, die kalme statigheid daarbuiten, en daarbinnen dat woelen en dat geraas; hier die zwarte, bedorven dampkring, daar die reine koele waterlucht. - Ik haakte naar wat vrijheid, naar wat overeenstemming voor oog en oor.

Wij kwamen te Lausanne aan. Na een kwartier in het hotel overgebracht te hebben, ging ik met mijne reismakkers de stad in, zij op zoek naar een betamelijk bierhuis, ik naar wat lucht en wat stilte. Ik kwam onwetens en onwillens welhaast aan den boord van het meer. De maan hing nog even zacht en kalm boven het water, maar vinniger was hare schijf afgerond: rond de boomen, die op den boord van het water hier in wollige massa's bijeenlagen, daar afzonderlijk als pyramiden in de hoogte rezen, verspreidde zij licht genoeg om de buitenlijnen in eene halve klaarte op te lossen, niet genoeg om door de bladeren heen te dringen en eenigen vorm te laten onderscheiden. Geen wolkje dreef aan den hemel, geen windje door de lucht, alleen rimpelde nu en dan de watervlakte eventjes en kreukte dan, als een gebroken spiegel, het beeld der maan.

De plaats, waar ik het stille, groenblauwe meer stond te beschouwen, was eene openbare wandeling met blank krakend kiezelzand op de paden, en zitbanken tegen de lage loovermassa's - een der liefste plekjes, die ik ken.

Terwijl ik er over en weer aan 't wandelen was, scheen het mij alsof er aan het uiteinde van den hof, die zoo geheel verlaten was, eene plaats lag, waar meer dan gewoon leven en bedrijvigheid heerschte. Ik dacht er een dier herbergtuinen te vinden, zooals men er gewoonlijk in de nabijheid der schilderachtige landschappen ontmoet. En zoo was

het dan ook. Maar in plaats van de kalme pleisterplaats, waar de burgerij, onder stil gekout en stil genot, dubbel haar glas bier komt genieten, of waar zij bij de lange pijp lang blijft droomen, vond ik er eene gejaagde menigte in kleine hoopjes geschaard, ijverig twistende of naar de herbergzaal loopende om te zien, wat daar omging, of er uit terugkeerende, om mede te deelen, wat zij gezien hadden.

Ik volgde het voorbeeld en drong op mijne beurt, maar niet zonder moeite, de zaal binnen. Letterlijk opgepropt, alhoewel zeer ruim, was zij met mannen en vrouwen, oud en jong dooreengemengd. Recht vóor de deur, aan den overkant der zaal, stond eene estrade van eene halve manslengte hoog met eene tafel en eenen stoel daarop. Tegen de zoldering hingen kartels met de namen van verschillige steden uit Zwitserland en Duitschland.

Aan den wand was eene groote plakkaart vastgernaakt, waarop al seffens de woorden ‘Werkmans-Congres’ mijn oog troffen. Het ging er druk toe in de zaal, van gedrang, geroep, gerook. - De spoorwagen was gewrok en.

Weinige minuten was ik binnen de zaal, toen een paar mannen op de estrade stegen; de eene ging op de tafel zitten, de andere sloeg eenen fikschen roffel op eene trom, die aan een der hoeken van de estrade stond. De roffel overheerschte alles en deed elk gerucht verstommen.

Toen werd het stil, en de man, die met den trommelaar medegekomen was, en nu achter de tafel zat, begon te spreken. Het was een kloekgebouwde kerel met breeden, zwarten baard, die, naar zijn uitspraak te oordeelen, in Fransch-Zwitserland te huis behoorde.

Zijn speech was eene inleiding tot het Congres. Hij sprak hem uit op eenen kouden toon, zijne volzinnen kort af brekende, zonder gloed, als iets, dat men van buiten geleerd heeft, of dat men bij herhaling zoo goed kent, dat geene drift het meer inspreken moet. Er lag daarbij iets nijdigs en snijdends in zijne stem, als van iemand, die ten volle bewust is van zijne onfeilbaarheid en zijne tegensprekers eerder veracht dan ze haat, omdat zij zoo zwak zijn, hij zoo overmachtig is.

Hij sprak tot het volk over zijne rechten en zijne belangen. Ik heb sedert dien die woorden, die mij toen niet nieuw meer waren, op andere tonen gehoord, maar altijd zonder merkelijke varianten. De arbeid is alles, het kapitaal is niets; het geld, zonder werken verkregen, is gestolen goed; meesters en kapitalisten zijn echels, die het

bloed van den werkman uitzuigen; plicht is het hun te weerstaan, recht hen te doen afstijgen, om in hunne plaats te klimmen.

Het uitwerksel op de vergadering was verschillend; de groote hoop juichte trouw toe bij elk woord van haat of misprijzen tegen de meesters en kon dan slechts tot bedaren gebracht worden door eenen stevigen roffel van den trommelman. Een kleiner deel der vergadering, die mij Duitschers of Duitsche Zwitsers schenen, werd er geheel anders door aangedaan. Het waren meest jongelieden, in wier onbeweeglijkheid men denkkracht kon lezen, op wier bleeke wangen en in wier glinsterende oogen vastberadenheid en drift geschreven stonden.

De man met den baard sprak lang, zeer lang, niet lang genoeg echter om zijne aanhoorders te vermoeien. Ik had minder geduld dan zij en wachtte het einde niet af. In den hof waren de groepen nog aan het beraadslagen over wat er dien avond gezegd was, en wat er morgen ging gezegd worden. Den volgenden dag begon het Congres, dat ik niet kon bijwonen; het jaar nadien braken de werkstakingen en onlusten te Bazel en Genève uit, vloeide er bloed in de Borinage, zetelde het gerecht te Sheffield, werd een nieuw Congres te Brussel gehouden en won de Internationale meer en meer in macht en uitgebreidheid.

Ik wil vandaag die latere voorvallen niet bespreken, die ik toen niet voorzag, maar nu reeds zeg ik, wat ik toen gevoelde, wanneer ik op nieuw in de reine, frissche natuur wandelde, na dien dampkring van gewoel en getrommel verlaten te hebben.

Er is veel onreins, veel onverstandige ophitsing in de arbeidersbeweging. Meer kalmte, meer licht, meer gezonde begrippen zouden op korteren tijd de mogelijke verbeteringen aanbrengen; aan betalers en betaalden op billijke wijzen recht laten weervaren. Maar de grove middelen, de man met den zwarten baard en met het zwartgallige woord, bederven door de kwade driften, de man met den trommel bederft door het belachelijke. Meer licht, meer rede, meer rechtvaardigheid moet er verspreid worden, om de werkmansquaestie op te lossen, zonder verscheuring, zonder omwenteling, zonder gerecht of zonder bajonet.

Dit moge menigeen wel bleek, wel afgezaagd en onnoozel voorkomen, en echter is het mijne volle overtuiging door gevoel en door redeneering. Ik dacht het vóór het Congres van Lausanne, ik denk het na al de opvolgende Congressen en voorvallen.

Gent, 12 Juli 1869.

IV. Jan Van Ryswyck.

Gij vraagt mij naar berichten over den onlangs gestorven dichter Jan Van Ryswyck. Ik zal trachten uwen weetlust zooveel mogelijk te voldoen: iets wat mij gelukkiglijk lichter wordt, nu gij slechts wilt weten, wat hij was als mensch en als schrijver. Haddet gij mij gevraagd, wat hij als politiek man was, en hadden wij samen de onstuimige baren der Antwerpsche beweging gedurende deze laatste tijden moeten gaan trotseeren, dan hadde ik al zoo licht tegen deze of gene klip kunnen gaan aanzeilen, dat ik u voor de eer hadde moeten bedanken, of zoozeer mijne berichten moeten verwateren, dat ik hoogstens u eenen daguerréotype-afdruk van dit origineele figuur hadde moeten leveren.

Origineel was de man en was zijne figuur in den hoogsten graad. Hij wist de massa's te doen ontwaken en te doen opbruisen; en dat niet alleen gedurende zijn leven. Toen vóor weinige dagen zijn lijk zou ter aarde besteld worden, was er in de stad Antwerpen een toeloop, zooals men er zich nog weinig herinnerde, daar, waar anders toeloopen sedert jaren een gewoonte geworden zijn. Zijne begrafenis had al de woeligheid eener Antwerpsche meeting, al den omslag eener politieke manifestatie. Wie weet, of God de rust in zijn graf verleenen zal aan hem, die zichzelven zoo weinig rust verleende, of de partijen niet nog over hem aan het twisten gaan, zooals hij zelf zijn leven lang met de partijen twistte.

Zijne doodkaart zegt, dat hij geboren werd in februari 1818; een over lijdensbericht, in *de Koophandel* geplaatst, zegt dat het op 13 januari 1818 was. Onze bijzondere inlichtingen doen ons die tweede opgave als de juiste aanzien. Uw Brusselsche briefschrijver hangt ons een portret op van den man, met zijn onoogig grijs jasje en zijn kort pijpje, zooals niemand ten onzent zich herinnert een Jan Van Ryswyck gezien te hebben. Ik heb hem jaren gekend en heb hem nooit ontmoet dan met hetzelfde opzicht, hetzelfde costuum, dat onveranderlijk was. Zwart lakensche frak en broek; boven den toegeknoopten frak de zwartzijden halsdoek met lange losse tippen, die een familiedracht bij de Van Ryswyck's is; lange slappe halsboorden; een hooge loodrecht opgaande

zwarte hoed, met smalle ongekrulde boorden: zoo was hij en zoo is hij op eene photographie, die voor mij ligt. Zijn gelaat vooral trof. De hoed achterover; het eene glinsterende oog onder het hooge voorhoofd; de scherp uitloopende neus, die breed op het aanzicht nederkwam, en nevens welken de twee rimpels liepen, die langs zijnen mond afkrulden en dien gewoonlijk tot een gullen en toch hekelenden glimlach plooiden; zijn schuins vooruitspringende bakkebaardje, dat hij met Th. Van Ryswyck gemeen had: dit alles gaf aan zijn opzicht iets origineel innemends, iets dat klem en kleur gaf aan wat hij sprak. Als volksspreker was dit uiterlijk voor hem van geene geringe waarde; eene andere lichamelijke gave, die hem in deze rol misschien beter nog te pas kwam, was zijn heldere volle stem.

Men moest hem zien en hooren, als hij voor de duizende aanhoorders in de Antwerpsche meetings sprak, als hij dat volk deed bruisen en woelen en lachen en huilen, alsof hij hun hart in de hand hield en het opende of sloot naar welgevallen. Rustig alleen, en zichzelf bewust stond hij, terwijl de dicht opeengepakte en onoverzienbare schaar elk woord uit zijnen mond opving, en hijgde, als hij sprak, en schaterde, als hij glimlachte, en knarsetandde als hij de lippen sloot; zijne volle, heldere stem klonk alleen in die stilte der baren of overheerschte hun gedruisch.

Gewoonlijk was hij bedaard alsof hij voor den stenograaf sprak, met zekerheid voortgaande, klem op zijne woorden leggende waar hij wilde, zonder haast, zonder afbreking, gemeenzaam en breed, vertellende en schilderende eerder dan redeneerende. Ik heb hem gezien op zekeren keer, toen hij voor eene meeting sprak; hij had de helft eener doodkaart in de hand, en toen hij weinige oogenblikken aan het woord was, merkte de vergadering dit op en lachte er om. - En hij: ja burgers, het is het doodbericht uwer stad, dat ik hier in handen heb, zoo de zaken dien gang blijven gaan, en gij, gij lacht. Ik zal u eene historie vertellen. - Er was een negerhandelaar, die eene scheepslading menschelijk vee aan boord had. Opdat de slaven zich niet vervelen zouden, had hij ook een Jan-Klaassenspel aan boord en achtervolgens kwamen de diepellendigen op het dek om een uurtje te lachen, en zoo te vergeten waarheen men ze voerde. Gij ook lacht, enz. Het publiek vond het wonderaardig. Hij vertelde misschien een kwartier voort met commentariën op het vertelsel.

Toen hij zich warm maakte, was hij kolossaal van smaad, van verpletterenden toorn. Ik herinner mij een figuur van hem, dat dien trek afschildert: Kon ik de vlammen van verontwaardiging, die mij verkroppen, lucht geven, zij zouden zich als gloeiende lava uit mijne borst eenen doortocht banen en heel dien boel (ministerie Chazal c.s.) onder eenen berg van en vuur en vlam verzwelgen en vernietigen.

Of hij gevierd was aan de eene zijde en gevreesd aan de andere zijde, die machtige volksspreker, gedurende de jaren, dat de openbare sprekerstrede zijne planken waren! Maar juist over dit gedeelte zijner loopbaan heb ik minder te spreken, en het wordt dan ook tijd zijn leven in het algemeen te schetsen.

Gelijk wij zagen, werd hij geboren in 1818, in die Van Ryswyksche familie, waar de kinderen leerden dichten; gelijk men elders leert spreken; waar een rijke genius aan elke wieg scheen te zitten om kwistig aan de sluimerenden de zaden toe te vertrouwen, waaruit de lauweren des kunstenaars zouden spruiten en tevens de doornenkroon van ramp en lijden zou gevlochten worden.

Jan Van Ryswyck was een tweelingbroeder met den nu overleden Michiel, die ongekend leefde en stierf. Het onderwijs was de eerste loopbaan, waarop hij zich waagde, en die, waarop hij herhaalde malen terugkeerde. Eerst trad hij in eene privaatschool op, en volgens de mondelingsche mededeeling van een familielid, zat hij daar neder aan den ootmoedigen en voorbestemden lessenaar, waaraan vóor hem vader Van Ryswyck eens nederzat en Theodoor Van Ryswyck, tusschen beiden in, nedergezeten had.

Hij was toen nog jong, en aan geluksdroomen ontbrak het hem niet. Aan den gezichteinder van zijn schoollokaal kon zelfs hij, zoo rijk aan verbeelding, die onmogelijk zien opdagen. - Elders dan beproefd! Hij werd koopmansklerk. Iemand die eene handelsstad kent, weet wat dit beteekent. Afsloving van lichaam en geest. Daar weder daagde zijn droombeeld al te onwillig op, dan dat hij het er lang zou najagen. - Twee jaar bleef hij er. - Hij kon toen 19 jaar oud zijn. - Iets kon voedsel aan zijnen zwervenden en gejaagden geest geven: het zeemansleven: varen, verre landen zien, avonturen ontmoeten en scheepskapitein worden, werd zijn droom. Hij zocht met een koopvaardijschip als kajuitjongen te vertrekken, verkeerde aan de haven en met het scheepsvolk en deed daar dien rijken oogst van scheeps-

woorden en zeekleur op, die hem in Antwerpen later zoozeer als spreker en schrijver moesten van dienst zijn en die hij dan ook zoo overvloedig bezat.

Dit was nagenoeg het eenige, wat hij in het vak der zeevaart verrichtte. Nog altijd daagde de ster niet op, die hem naar het beloofde land moest geleiden. Het onderwijs ten minste zou hem een bestaan verschaffen, hij keerde er terug naar toe, werd achtervolgens onderwijzer in eene lagere, dan in de middelbare school van Antwerpen en verwierf in dit vak bijval bij de bevoegde mannen.

M. Bastien, toen bestuurder der middelbare school, voorzeide het vader Van Ryswyck, dat zijn Jan het verre brengen zou in het vak. De voorzegging viel verkeerd uit. Jan kon uiterlijk een schoolmeester van belang zijn, met indrukwekkende stem en geiaat en gang, zijne taal moest die aanschouwelijkheid bezitten, die oude en jonge kinderen boeit - maar de genius van de wieg had ander zaad in hem gelegd en, toen dit opschoot, ontwaakte in hem de duivel der poëzij, der polemiek, de duivel van de kunst, van het woord, van de kleur. Dien onderdrukken ging niet meer, hij moest slechts het hoofd buigen, toen Jan het zijne nederlegde.

In 1847 bestond er in Antwerpen een spotschrift ‘de Roskam,’ opgesteld door L. Vleeschouwer met medewerking van De Laet en, zegt men, van Conscience. Het was Katholiek-Vlaamschgezind, en geschreven zooals Vleeschouwer schrijven kon, met die juistheid van blik en van woord, die den schrijver van den *Reynaert de Vos* later zoo deed aanzien of ontzien.

Tegen ‘de Roskam’ werd gesticht *de Schrobber*, liberaalgezind spotschrift, waaraan J. Van Ryswyck medewerkte. In 1848 vielen beiden. Den 27 Mei van dit revolutiejaar kwam het eerste nummer van *de Filter* uit, een hekelblad in verzen. De liberale ministers waren toen aan het roer, maar de volksdichter vond nog overvloedige stof tot hekelen. In het zesde nummer van dit bladje had hij zich op zulke wijze over den Koning uitgelaten, dat hij als onderwijzer ontslagen werd.

Dit ontslag had voor gevolg dat hij zich bij de Vlamingen van de verschillige kleuren aansloot, die toen in *Taal en Kunst* hun zetel hadden, en met hen samenwerkte om een paar jaar later Conscience's kiezing als Antwerpsch gemeenteraadslid te doen doorgaan. De tijden

echter waren nog niet gekomen, waarop dergelijke beweging kans van gelukken had.

Ondertusschen was Van Ryswyck's hoofdzakelijke bezigheid de letterkunde geworden. Hij schreef achtervolgens zijn *Wandeling door de expositie*, zijn *Van Dyck*, zijn *Hekel en Luim*, zijn *Hemelhistorie*, zijn *Mengelpoëzij*, maakte gelegenheidsverzen van allen aard, voor bijzonderen en voor couranten, tot hij in 1857 *de Grondwet* stichtte.

Dit blad schreef hij tot vóor een drietal jaren, toen het ophield te bestaan. In 1861 was hij het, die de bijeenroeping deed voor de eerste Antwerpsche meeting; - van dan af groeide, met den bijval der meetings, ook de bijval van den meestgelief koosden der sprekers. Het zou mij te verre en buiten mijn plan leiden, moest ik zijne wederwaardigheden op dit terrein bespreken. Genoeg zij het te zeggen, dat hij een der eerstgekozenen was, toen de meeting (bond tusschen Vlamingen, Katholieken en een deel der liberalen) zegepraalde. Ter gelegenheid der groote werken op de oude vestingen van Antwerpen, geraakte hij in oneenigheid met zijne vroegere strijdmakkers, bestreed hen met hevigheid in den Gemeenteraad, zonderde zich van hen af en keerde zich weldra tegen hen.

Hij beschuldigde achtervolgens den Gemeenteraad *en corps* en den volksvertegenwoordiger De Laet van niet onbaatzuchtig het bestuur uit te oefenen. Tweemaal werd hij veroordeeld tot schadevergoeding. Bij gebrek aan betaling deed De Laet, tegen wien hij na zijne veroordeeling voortging met schrijven hem in hechtenis nemen. Zijne vrienden betaalden voor hem. Voor eenige maanden werd een schrijver, die dezelfde beschuldiging tegen den heer De Laet uitbracht, vrijgesproken, en Van Ryswyck genoot bijgevolg in zijne laatste dagen eene gedeeltelijke eerherstelling.

Al die feiten dagteeken slechts van gisteren; ik haal ze dan ook alleen *pro memoria* aan en zal liever in een volgend schrijven terugkomen op Jan Van Ryswyck, als letterkundige beschouwd.

Gent, 15 Juli 1869.

V. Vervolg.

Zooveel gerucht werd in de laatste jaren over den dagbladschrijver en redenaar Jan Van Ryswyck gemaakt, dat men er den dichter bij vergat. Het moge nu waar zijn, dat het dagblad en het spreekgestoelte voor hem elementen waren, waarin hij zich vrijer bewoog en ruimer spel aan zijne gaven geven kon; in hem den dichter over het hoofd zien ware eene miskenning, een onrecht, zijne nagedachtenis aangedaan.

Het deed ons dan ook goed te vernemen, dat zijn eenig overlevende broeder plan heeft zijne gezamentlijke dichtwerken uit te geven en er eene keus zijner beste dagbladartikels en redevoeringen bij te voegen.

De uitgave zal welkom zijn aan alle vrienden van den ontslapene, aan alle vrienden van oorspronkelijke letterkunde; dubbel welkom, omdat zij ten doel zal hebben voor de ouderlooze weezen het eenige erfdeel te verwezentlijken, dat hun vader hun nalaten kon.

En noodig is zij ook om ons in staat te stellen den man, waarover ons nog een woord te zeggen blijft, in een eenigszins helder daglicht te plaatsen. Het is verbazend moeilijk geworden, ik zeg niet alle, maar zelfs een zeker getal zijner dichtwerken te verzamelen, en met den besten wil der wereld ben ik er slechts ingeslaagd, een pakje bijeen te rapen, dat ik op de helft schat van wat hij schreef.

Wat al seffens treft, wanneer men Jan Van Ryswycks dichtwerken doorleest, is de in het oog loopende geestverwantschap met zijnen oudsten broeder Theodoor. Meer dan eens komt hij zelfs op de gedachte terug, dat hem de taak opgelegd is ‘de snaren saam te knopen, die 't noodlot van zijn harpe sneed;’ al moge hij van zichzelven getuigen, dat hij ‘nooit een blad van zijn lauwren hopen mocht,’ ‘dat zijn gansche kunst bestaat in rijm, in woorden, die hij samenlijmt, om regels van te knoeien.’ Er moge waarheid zijn in de bekentenis dat beide Van Ryswyck's wat al te gemakkelijk de dichtkunst aanzagen als de kunst van in rijm te spreken; ik houd staan, dat hij Theodoor dikwijls overtroffen heeft. Aan Jans dichterharp waren meer snaren dan aan die van zijn broeder, en die, welke beiden gemeen waren, klonken bij hem voller en dieper. Hij verheft zich gemakkelijker, waar hij ernstig is, is zelfs meer voor ontroering vatbaar, en geeft een meer in't oog springenden vorm aan zijne beelden.

Maar op vergelijken komt het hier niet aan: zien wij liever, wat Jan zelven kenmerkt. Hij was, als zijn broeder, nu eens een ernstig, dan eens een boertig dichter. Hekelende luim was zijne rijkste gave. Wanneer hij zijne gelief koosde zondebokken door de spitsroé jaagt: de Walen ‘Onz' broeders langs de stiefmoerszij;’ de oorlogsministers met hun ‘lastig leger zonder nut, zijn strepen en paradepluimen;’ of de verbasterde kunstenaars der Vlaamsche School, die ‘modejonkers, touristen, rapsodie en frankiljons,’ die ‘verfranschte kiekenkoppen en leege hersens zonder zout;’ of de Vlamingen van heden ‘die lamme heerenknechten, die kerels zonder bloed of ziel’ dan tintelt hij van vuur, dan komt beeld en woord en rijm hem alles even rijk en even scherp, dan is zijne pen ‘spits van bek,’ en is er ‘pekel in zijn inkt.’

Maar ook wanneer hij zingt van wat hij lief heeft, van onze voorvaderen ‘dat ras van eikenhout, waar men geene spijkers in kon kloppen’ waarvan hij zijne lezers getuigt:

‘Die dorsten op den wagen staan,
Dien gij den Waal alleen laat voeren,
En als een teerpot bij de boeren,
Hangt gij er thans van onder aan’ -

van den arme die honger lijdt en koude; van de liefdadigheid, die de kwalen der noodlijdenden sust; van Neerland en zijn roem en zijne dichters, dan verheft hij zijnen toon, zijn hekellach wordt zang en melodij.

Trouw was Jan Van Ryswyck aan het eene groote zedelijk Nederland; als dichter, als spreker, als dagbladschrijver, bleef hij het zijn gansch leven door. In 1849, toen Willem II stierf, bracht hij zijn hulde aan ‘dezen niet min doorluchten zoon van *Vader Willem*,’ in 1855 sprak hij zijne Nederlandschgezindheid op het Antwerpsche Congres kort en bondig uit: ‘Er is, letterkundig gesproken, maar eene zaligheid mogelijk voor Vlamingen en Hollanders, dat is de eenheid in den Nederlandschen geest, trots... trots alles.’ Bij het afsterven van Tollens, den dichter, die hem zoo lief, als Helmers aan Theodoor was, gaf hij dit gevoelen lucht in die prachtige trilogie, op het Ryswyksche graf nedergelegd, die aanvangt met:

‘Wacht, graver, vul den kuil niet dicht,
En spreid er nog geen zoden over:
Hij is te dierbaar die er ligt.’

Dat, evenals zijn broeder, Jans eerste Opvoeding op vaders knie gebeurd is met het puik van Neerlands dichters, dat zoo die dubbele strooming in de schriften der twee broeders ontstaan is, die hen beurtelings deed overhellen naar het ingetogene en het ernstige en hen zelfs die richting wel eens deed overdrijven, en ze dan weder hun vrijen, zwierigen slentergang deed gaan, in den hun meer eigen volkstrant, wordt gestaafd door een goed deel zijner werken. Zijn ‘Woord Gods, bespiegelingen op de tafelen Mozes’ is de uitgebreidste en best gelukte proeve, die hij in het eerste vak leverde. Het spijt mij hier geene brok te kunnen aanhalen uit een boek, dat er zooveel schoone telt; wie het voorhanden heeft, leze slechts bladzijde 46.

> ‘Ik vraag de lieve bloem, die op haar stengel
> Door 't glanzig loover henenkijkt:
> Wie schiep u toch, wat mensch of engel?’ enz.

om zich te overtuigen dat 's dichters gave even zuiver als mild zijn kan.

Wat J. Van Ryswyck echter vooral kenmerkte, is minder de Nederlandsche dichter dan de Antwerpsche volkszanger. Hij was vóor alles Antwerpschgezind en volksgezind. Hij was het niet alleen in zijne verzen, maar meer nog misschien in zijn proza. Wie zijn dagblad *de Grondwet* las, weet wat een rijken, eigenaardigen schat Jan vond in het Antwerpsch taaleigen, in dien geest van kleur en beeld, die zetelt in Rubens geboortestad en die onzen dichter zoo eigen was. Wat er al schilderende woorden, zeemansuitdrukkingen, plaatselijke zinspelingen in den mond van het Antwerpsche volk lagen, lagen ook in den mond en in de pen van den schrijver der *Politieke zweepslagen*, van den opsteller der *Grondwet*, van den spreker der meetings.

Dit maakte dat Jan. zooals een Antwerpenaar zeggen zou, in de hoogste mate ‘sappig’ was, en in de hoogste mate de goede en kwade hoedanigheden van het volk vereenigde.

Jan redeneerde weinig en niet diep, maar vertelde veel en wel; hij bewees niet uitstekend, maar vergeleek treffend; hij kende het zwak van zijn publiek, al de woorden, die het gaarn hoorde, al de zinspelingen, die niemand dan een Antwerpenaar verstond, al de straten met hare overleveringen en al de helden van die straten; hij wist waar en hoe hij dit aanwenden moest om zijn publiek te treffen, om hen na de lezing met twijfelend hoofdschudden te doen zeggen: ‘hoe is het toch

mogelijk,' of 'waar haalt hij het toch.' Hij haalde het niet verre van zich en daaraan juist waren zijne lezers gevoelig, daarom geloofden zij den spreker en den schrijver op zijn woord.

Jan beminde zijn publiek en werd er door bemind. Van den 4 november 1861, toen hij voor de eerste maal het volk in eene meeting bijeenriep, tot in 1866, toen hij in oneenigheid met zijne ambtgenooten in den gemeenteraad geraakte, hing het aan zijne lippen, bewonderde het zijn talent, zijn gemak van spreken, zijnen bijtenden geest, en, ware hij een zoo groot staatkundige als eigenaardige volksspreker geweest, zijne macht ware onbegrensd in zijn stad geworden.

Ongelukkig was hij noch een staatkundige, noch een diep denker: hij was vooral een kunstenaar, hartstochtelijk verkleefd aan zijne taal, zijne stad en aan het volk.

Het volk in het algemeen, het volk, dat lijdt en zwoegt en draagt en betaalt, beminde hij, daarvan trachtte hij het lot te verlichten, daar klaagde hij mede, daar pleitte, daar leefde hij voor.... Hij sprak de taal van de minderen, deelde in hunne vreugde en in hunne vooroordeelen, deelde in hun lijden en trachtte er medelijden voor op te wekken. Wanneer de belangen van het volk in het spel zijn, ontziet hij geene van de partijen, die beurtelings Belgie's bestuur in handen hadden, dan denkt hij dat liberalen, katholieken

'Maar woorden zijn van damp en rook,
Voorheen aanzagen wij dat spook,
Toen waren wij nog vet - en jonger:
De liberalen hebben honger,
De katholieken ook.'

Geheel zijn streven loopt uit op het verzachten van het lot des werkmans, al wat betalen, al wat belasten heet, is bij hem gelijk bij het volk veroordeeld, al wat de arme achter den rijke stelt is bij hem gehaat,; elke gelegenheid, die zich voordoet om het lot van den noodlijdende te verzachten, grijpt hij gretig aan. Geen dichter misschien schreef zooveel liederen om de menschlievendheid op te wekken en te bezingen, geen was, er die zoozeer den naam van volksdichter verdiende.

Ook door zijne gebreken. Eeuwig hekelen met het volk, gedurig vitten op elke duizend franks, die meer moeten opgebracht worden, is verre van geestverheffend, soms verre van rechtvaardig te zijn; die breedere volksliefde, die den werker aanzet om zich te verheffen, om

zijnen stand te veredelen, zijne welvaart eigenhandig op te bouwen, dit voorzien en duiden op eene grootschere toekomst dan waar het volk slechts klagen kan, ontbrak hem. - De taal van het volk, de beelden, die het bemint, den vorm, waarvoor het vatbaar is, als machtigsten hefboom, als hoogsten top van geest en kunst na te jagen, is het ideaal der poëzij niet op zijne hoogste hoogte stellen.

Gelukkig was er in hem kracht en besef genoeg van algemeene schoonheid om hem te maken tot eenen schrijver, die niet alleen ten zijnent en in zijnen tijd met graagte gelezen werd, maar die ook elders en later met genoegen in de handen zal genomen worden, en dien men herdenken zal, waar men gewaagt van Vlaamsche kunst en Vlaamsche eigenaardigheid.

Antwerpen, 31 Augustus 1869.

VI. Hendrik Leys.

Ik kom daar zoo aanstonds te huis van de begrafenis van den schilder Leys. Wat zware slagen de Scheldestad in de laatste tijden getroffen hebben, deze is voorzeker de zwaarste, de onherstelbaarste van alle. Leys' talent, hoe geniaal ook, won nog immer in vastheid en diepte; zijn naam, in de hoogere kunstwereld op den eersten rang geplaatst, kreeg dit onbetwiste karakter, dat zijn invloed nog immer versterken moest; de kunstenaar was van een sterk gebouwd uiterlijk, maar jaren reeds knaagde en ondermijnde hem de kwaal, die hem het leven moest kosten, en reeds voor lang waren er dagen, dat men veel ernstiger voor zijn leven vreesde dan op het oogenblik, dat hij ons inderdaad onverwachts ontrukt werd.

Gij deeldet uwe lezers reeds mede wat algemeene rouw in des schilders geboortestad bij het vernemen der treurmare betuigd werd. Wie den toestand der gemoederen daar kent, zou haast denken, dat een eenig gevoel de harten niet meer samen kon doen kloppen. En dit vermocht nogtans de dood van den vader der Vlaamsche schilders. Om strijd betuigden overheden en bnrgers van allen stand en alle partij

hunnen rouw nooit werd misschien voor iemand, die nergens dan in het rijk der kunst geheerscht had, zooveel plecht ten toon gespreid in het vieren eens overlijdens. Op den grooten toren, op openbare en bijzondere gebouwen werd de vlag halftop geheschen; driemaal daags luidde de groote klok: bij officiëele proclamatie werd het droevig nieuws aan de bevolking bekend gemaakt; in principe werd besloten den overledene een standbeeld op te richten; dezen morgen waren de straten en de kerk te klein om de saamgeloopen menigte te bevatten. Als een bewijs der drukte zij aangemerkt, dat, ofschoon het kerkhof een uur van het midden der stad gelegen zij, een dubbele haag aanschouwers zich tot daar verlengde.

De ontelbare volksmenigte was het schoonste sieraad der plechtigheid; de vensters onder en boven, tot zelfs de daken bezet, een onafzienbare stoet voor en achter den lijkwagen was wat er indrukwekkendst te zien was. Eene hooge praalbare verhief zich op den wagen, getrokken door zes paarden; tien aanzienlijken hielden het zwarte laken vast. Tusschen de personen, die onmiddellijk achter het lijk gingen, bemerkten wij minister Rogier, den burgemeester van Brussel, den gouverneur van Antwerpen, de Kamerleden en gemeenteraadsheeren van Antwerpen, en een ontelbare schaar kunstenaars, van alle zijden toegeloopen.

De drukte was te groot dan dat het mogelijk zoude geweest zijn op het graf vele redevoeringen uit te spreken. Er was op elken oogenblik dreigend gevaar de menigte tot aan en in den grafkuil te zien doordringen, en daar deze juist in eenen hoek gelegen was, konden weinigen dicht genoeg naderen om het gesprokene te verstaan.

Ik was een der weinigen, die konden hooren wat gezegd werd, maar niet zonder moeite. Wat heb ik den goeden ouden tijd teruggewenscht, toen de lijkrede in de kerk uitgesproken werd, toen men ten minste op zijn gemak eene goede brok welsprekendheid mocht aanhooren, en zich niet al te moeilijk kon weldoen aan het overwegen der schoone daden van den doode, en zich kon laten stichten door de lessen, die er uit getrokken worden.

De eerste, die sprak, was de burgemeester van Antwerpen, de heer Van Put. Met dien open en oudburgerlijken toon, die den man eigen is, sprak hij in het Vlaamsch over den Vlaamschen schilder. Voor wat er waars en deftigs in die handelwijze ligt, geef ik al de fraaiklinkende

woorden onzer theoristen, die ook aan dit graf over Vlaamsche kunst in onvlaamsche taal kwamen spreken. Zoo er ook harmonie ligt in de overeenstemming van de daad met het woord, dan zingen die heeren al vreeselijk valsch.

Niet alleen Vlaamsch van woord maar ook Vlaamsch van gedachten en gevoelen was 's burgemeesters rede; het spijt mij oprecht ze u hier niet in haar geheel te kunnen mededeelen. Hij prees den schilder, dat hij Vlaamsch was uit eene diep gevoelde Vlaamsche of liever Nederlandsche overtuiging; dat hij Van Eyck en Memling en Rubens het geheim afgezien had van onovertroffen coloriet; tot tweemaal toe bracht Antwerpen den zegepralenden kunstenaar eene tot dan toe onbekende hulde, die bewees dat Antwerpen immer de hoofdzetel der kunst bleef. Leys beminde zijne vaderstad, ging spreker voort, hij schiep er zijne grootsche werken en bracht er in den schoot zijner beminde familie, en in zijne prachtige woning dagen door, die aan de gulden eeuw deden droomen. Vaarwel, eindigde de achtbare spreker, gij wiens lief en leed het mij als vriend vergund was te deelen; toen ik den laatsten kus op uwe reeds koude lippen drukte, deed ik dit in den naam der gansche bevolking uwer moederstad. Vaarwel, en moge uw voorbeeld onze jonge Vlaamsche kunstenaars den weg toonen, dien zij te volgen hebben om waardig hunner kunst te zijn.

Na die inderdaad waardige en warme ontboezeming traden nog vier of vijf andere sprekers op: de heer De Keyser, bestuurder der Antwerpsche academie, die, ofschoon als kunstenaar lijnrecht tegenover den overledene staande, zijn groot vernuft huldigde; dan de heer Anspach, burgemeester van Brussel; daarna een paar volgelingen van Leys en eindelijk de heer Lenaerts, die na al de fransche redevoeringen in het Vlaamsch het woord nam, om in Leys den man der gedachten en den zoon des volks te huldigen.

Leys was geen partijman, en geen woord van partijschap werd vóór noch gedurende zijn begrafenis over hem gehoord. Zoo hij onpartijdig in politiek was, in kunst was hij het zooveel te minder. - Het is hier noch de plaats noch de tijd den ter aarde bestelden schilder te beoordeelen.

Gedurende zijn leven stond hij aan hevige aanvallen bloot; een dezer dagen deelde *het Vaderland* er nog zoo een uit den vreemde mede; na zijnen dood zullen zijne vrienden en vijanden nog minder zwijgen.

Dit blijft altijd vaststaan, dat Leys Vlaamsch was en dat hij een Vlaamsche reactie heeft tot stand gebracht. Hij werd geboren, toen David onvoorwaardelijk regeerde, hij leefde met Van Bree, die Davids leenman was, en hij zag voor goed de Antwerpsche school met Romaansch sop overgoten. Mannen, die Grieken en Romeinen als eenige modellen deden poseeren en alles in dien versmeltenden en verguldenden dampkring van statie zagen, stonden tegenover hem. Hij zag om zich en zag door eigen oogen. Misschien ging hij te ver en bracht zijn haat voor de ideale liflafferij hem tot de liefde voor het leelijke en het stroeve; dit was ons dunkens zijn overdrijving. Wie zijn eetkamer in de Leysstraat te Antwerpen bezoekt, zal er zijn portret en dat zijner vrouw en kinderen in eene trouwplechtigheid der middeleeuwen zien. Hij vergelijke die portretten met de origineelen, en Leys' streven naar het ultra-realistische zal hem klaar blijken.

Over Leys' coloriet zijn allen het eens, aan zijne diepte van gedachten wordt evenmin getwijfeld. Hadde zijne eigenaardigheid niet bestaan in het volgen, maar wel in het voorbijstreven onzer meesters uit de 15e eeuw, Leys' heerschappij ware door niemand betwist.

Calmpthout, 2 September 1869.

VII. Calmpthout. Benoit

Kent gij Calmpthout? Waarschijnlijk niet. Welnu, het tweede station over de Hollandsche grenzen, als men per spoor van den Moerdijk naar Antwerpen reist, draagt dien naam. Het is een der weinige plaatsen, waar men de heide nog ontmoeten kan. Elders hebben de ontginningen, de groote landbouwondernemingen dien grond doen verdwijnen, eens zoo lief aan onzen grootsten romanschrijver, waarvan hij ons zooveel beschreven en zooveel verteld heeft. Maar hier nog kan men ongestoord ronddwalen door velden zonder gebaande wegen, door goederen zonder eigenaar; hier kan men nog de groote barre heide komen zien met hare donker purperen bloemen, met haren witten, zandigen grond, met hare lage, klare vennen;

hier nog ligt in den dampkring die grootsche, stille poëzij, die de wijde en ruwe natuur aan wie in haar midden leeft immer mededeelt, en hier ook vindt ziel en lichaam die heropbeuring van krachten, die zoo gemakkelijk verwelken en verstompen tusschen den rook der schoorsteenen en op de kasseien der groote steden.

Calmpthout bezit boven de andere dorpen uit dezelfde streek die aantrekkelijkheid, dat de grootschheid der heide er niet in eentonigheid vervalt. Achter de lange donkere vlakte verheft zich aan den gezichteinder eene heuvelketen, de duinen van eene zee uit de voortijden; op een paar honderd schreden van het Station stijgt de heuvelrei wat hooger en vormt eenen knoop van lage bergen met mastboomen overlommerd; achter die heuvelen en bergen strekken zich mijlen ver schilderachtige vennen uit, omgeven van dennebosschen.

Slenteren door bosch en berg en dal, rusten aan den boord van gracht en ven in de schaduwe der dichte speldeboomen; met eenen kunstvriend daar in onbezorgde ledigheid de smakelijke reine lucht inademen en kouten en dweepen over kunst en letteren, zonder verplicht te zijn, acht te geven op wat hij zegt, en gij antwoordt, ziedaar wat mij Calmpthout doet liefhebben.

Ziedaar waaraan het nederige heidedorp het te danken heeft, dat het sinds eenige jaren het geliefkoosd verblijf geworden is van zooveel schilders uit Noord en Zuid, als in eene onbebouwde natuur onderwerpen voor hunne landschappen kiezen, van zooveel letter- en toonkundigen, die het gewoel uit Antwerpen ontvluchten en zich gaarne eens weldoen aan kuieren en droomen en lediggaan; - voeg daarbij een zeker getal zieken en zwakken, en gij zult begrijpen, hoe dit dorp eene nederige succursaal van onze badsteden geworden is.

De held van onze kolonie is voor het oogenblik Benoit, die zich komt herstellen van de vermoeienissen, die hij in de laatste dagen in Antwerpen onderstaan heeft, en zich tevens onledig houdt met het plan van zijn toekomend oratorium op den *Oorlog* van Van Beers, nog een lid onzer kolonie.

Benoit heeft het in de laatste dagen al te druk gehad in Antwerpen, dan dat hij de behoefte niet zou gevoeld hebben, zich op den buiten wat te gaan verkwikken. Erg vermoeid als hij Zondag acht dagen geleden reeds was, heeft hij 's Maandagsmorgens nog in de blakende zonne de

cantate bestuurd, die hij geschreven had voor het leggen van den eersten steen van den nieuwen Nederlandschen schouwburg; 's Dinsdags bestuurde hij op den grooten schouwburg 's middags eene algemeene en openbare repetitie en 's avonds de uitvoering zijner *Schelde*.

Ongehoord is de bijval, die den meester te beurt viel; dagen te voren reeds waren al de kaarten voor de twee uitvoeringen uitgedeeld, en niet zonder moeite gelukte het mij nog ergens een hoekje te vinden, waar ik staande het prachtige werk kon afluisteren. Benoit heeft een wonderwerk volbracht, waartoe er zooveel kunstzin en Vlaamsche overtuiging als hij bezit, noodig was om het aan te vangen; zooveel wilskracht, als hij heeft, om het door te drijven; zooveel talent, laat mij zeggen, genie, als hem ten deel viel, om het tot een goed einde te brengen.

Hij heeft alle moeilijkheden vlak in het aangezicht gezien en is ze allen te boven gekomen, en op dit oogenblik is de groote Nederlandsche muziek in onze groote Vlaamsche steden tot eenen luister gekomen, dien zij voorzeker nooit bereikt had, en wordt zij gehuldigd daar, waar vóor een drietal jaren er niemand stout genoeg zou geweest zijn om aan hare mogelijkheid te durven denken. De uitvoering van een van Benoits werken met de pracht en de zorg, die er de meester aan besteedde is eene kunstplechtigheid, een nationaal feest, waartoe ieder bereid is het zijne bij te dragen, waarop ieder gelukkig is te mogen aanwezig zijn.

Toen de *Schelde* voor de eerste maal uitgevoerd werd, was van alle zijden van Zuid-Nederland eene menigte toon- en letterkundigen opgedaagd; de geestdrift was op ieders aangezicht te lezen, en in menig oog parelde een traan van aandoening bij het hooren en zien, dat weder een kleinood te meer aan onze kunstkroon blonk.

Diezelfde geestdrift heerschte verleden week nog tusschen de massa der aanhoorders, diezelfde toejuichingen borsten nog ter eere van den grooten meester uit.

Moge het verblijf te Calmpthout, moge de versterkende heidelucht hem weldadig zijn, opdat hij met nieuwen moed nieuwe zegepralen te gemoet kunne gaan.

Gent, 3 November

VIII. Vlaamsche Gemeentekiezingen.

Wij zijn hier de vorige week zoodanig in het kiezingswerk verdiept geweest, dat ik u voor deze maal verzoek, het mij niet kwalijk te nemen, zoo ik mij met politiek inlaat, en mij over politiek uitlaat. Gij hoeft echter niet te vreezen, dat ik nog eens ga narekenen hoeveel plaatsen de katholieken en hoeveel de liberalen bij deze kiezingen gewonnen of verloren hebben, en wie er dan toch wel eigenlijk reden hebben mag om victorie te kraaien. Dit ware hoogere en zuivere politiek, en die ligt buiten mijne bemoeiïng en mijne bevoegdheid.

Ik ben heel eenvoudig door u, en ook wel wat door eigen lust geroepen, om hier rond te zien naar wat er gebeurt in de wereld van letteren en kunsten en u dit gebeurde dan over te brieven. Nu is de paal, die de twee werelden - die van den Staat en die der letterkunde - van elkaar scheidt, niet zoo sterk of zoo diep geplant, dat hij niet eens gebroken of verplaatst wordt en er dan een inval op vreemd gebied op volgt.

Zulk eene paalverplanting gevolgd door inval, ben ik dan ook aan het beramen en ga ik doen voorafgaan van eene pleitrede ter verrechtvaardiging van mijnen aanslag.

Wij zijn hier al lang, al eeuwenlang gewoon geweest onze hoogere besturen in handen te zien van menschen, die een heele boel talen spraken, Spaansch en Hoogduitsch, Latyn en Fransch, maar die tegenover onze taal de fiere minachting, die den heer past tegenover den knecht, zoo zorgvuldig in acht namen, dat wij het vergeten hadden, dat wij nog eigentlijk eene taal bezaten.

Gij Noord-Nederlanders weet er van te spreken, hoe wij het u kwalijk namen, toen gij op den inval kwaamt ons in onze taal aan te spreken. Wij zwoeren bij hoog en laag, dat gij het mis hadt, dat Nederlandsch de taal van Vlaanderen niet was, en om u te bewijzen, dat gij wel degelijk ongelijk hadt, spraken wij Fransch, maakten wij een revolutie om vrij te zijn... Fransch te spreken zooveel wij wilden en konden.

Zulke dingen ziet men niet dikwijls, maar dat zij mogelijk zijn hebben wij bewezen. Het kostte ons echter nog al wat om dien meesterstreek uit te voeren. Als wij er in gelukt waren het ongeloofe

lijk wezentlijk te maken, en wij ons werk tevreden aanzagen, vroegen wij ons af, gelijk het wel meer gebeurt, hoeveel wij betaald hadden voor al dit schoone. En ontnuchterd moesten wij het God en de menschen klagen, dat de vreemden, die ons onze taal ontfutseld hadden, ons tezelfder tijd hadden dood gemaakt in wat een volk het schoonste en duurzaamste bezit: in onze letterkunde, in onze wetenschap, onze kunsten. Dit had de politiek gedaan, en dit hadden wij laten doen.

Toen wij na 1830 tot bezinning gekomen waren, vonden wij dat niet al te fraai, noch van ons noch van de vreemden, en gingen wij aan het denken, hoe die put wel zou kunnen gevuld worden.

Conscience schreef toen zijn *Leeuw van Vlaanderen*, onzen Bijbel; Ledeganck bezong de drie zustersteden; Willems ging aan het opzoeken der flarden, die van onzen ouden letterroem nog overbleven. De naam hunner volgelingen was legio. En Vlaanderen was letterkundig gered.

Het is eene wel jonge en korte historie, men kent ze niet veel, maar schoon is ze toch, schoon en wonder als een tooververtelsel.

Het land der letteren was veroverd, ook dat der politiek moest gewonnen worden; zoo niet, dan bleef de herborene eene onmondige, en veroverde het politieke Fransch, het gebied van het letterkundige Neerlandsch.

Al vroeg verstond men het, en al vroeg ook dacht men aan het voortzetten der verovering. Laat het ons zeggen: men slaagde echter niet. De letterkundige wedergeboorte was schoon en snel als een droom, de politieke wedergeboorte was loom als een slaap.

Terwijl overal elders het bewustzijn der onder den duim gehouden nationaliteiten nog voortsluimerde, hadden wij den kreet van ontwaking en bezinning aangeheven. Van vóor 1840 was de gansche dagbladpers in Zuid-Nederland Vlaamschgezind. Duizende verzoekschriften waren er naar de Kamers gezonden om de rechten onzer taal voor verdere krenking te bevrijden. Nagenoeg niets heeft men bekomen. Toevallig vonden onze verzoekschriften eenigen weerklank in de Kamers, maar hoe groot hun nuttelooze stapel in de scheurmand ook was, in het hart des volks werd de behoefte niet levendiger gevoeld om krachtiger zijnen wil uit te spreken.

Gansch Europa door is op dit oogenblik klaar en duidelijk de

grondregel vastgesteld, dat de taal het volk is, en dat, waar een land twee talen bezit, elke taal gelijkelijk moet worden geëerbiedigd, op straffe van inbreuk op het volkenrecht. Geen Pool of Deen te Berlijn, geen Pool of Boheem te Weenen zou als afgevaardigde van zijn volk zich onverschillig aan de taal zijns volks mogen toonen, zonder al de stemmen zijner kiezers te verbeuren. Alleen in België geeft het geen aanstoot, dat de vertegenwoordigers des volks onverschillig of vijandig zijn aan de taal des volks.

Stellig komt dit in de eerste plaats bij het minder ontwikkeld nationaal gevoel der Vlamingen. Van den oogenblik dat Vlaanderen Vlaamschgezind was, was de strijd beslist, of liever zou niemand den strijd tegen onze taal nog wagen. Men zou eerst Vlaamsch-nationaal, dan liberaal of katholiek zijn, terwijl men nu liberaal of katholiek, en Vlaamsch of on- Vlaamsch is.

Gestemd door de eene of de andere partij of versmolten met haar, komen onze vertegenwoordigers in Gemeenteraad of Kamers - als zij er dan nog maar komen.

Niet onbelangrijk schijnt het ons toe, hoe onbeduidend de verkregen uitslag over het algemeen ook zij, een oogenblik stil te blijven staan bij de rol, door de Vlaamschgezinde politiek in de laatste kiezingen gespeeld. Wij zullen ons bij de ‘drie zustersteden’ bepalen om de goede reden dat, voor zoover het ons bekend is, daar alleen van Vlaamsch spraak was.

Antwerpen boven aan! - Sinds 1863 is in Antwerpen de Vlaamsch - nationale geest in heel zijne kracht en volheid ontwaakt. - Niet voor de eerste maal beproefde hij toen zijne macht, maar voor de eerste maal gelukte het hem iets anders dan ijdele pogingen uit te richten. Reeds in 1847 had men beproefd Conscience als gemeenteraadslid te doen kiezen; te vergeefs: eene Vlaamsch-klerikale coalitie was tot stand gekomen, die door de liberalen gemakkelijk overwonnen werd.

Tusschen de liberalen, die sinds dien overwinnaars bleven, bevonden zich een tal van Vlaamschgezinden, maar wat zij ook aan talent en liberale overtuiging rijk waren, burgersjongens waren het en als zoodanig weinig in tel bij de kopstukken hunner partij. Bijval, sympathie, stemmen in de voorbereidende verkiezingen, zooveel men wil, maar op de definitieve lijst der liberalen nooit een enkele.

Toen kwam het geschil tusschen Antwerpen en het Gouvernement. De twisten tusschen liberaal en katholiek zwegen, en in die stille liet zich klaar en krachtig de stem van gemeente-vrijheid, van Vlaamschgezindheid hooren.

Eene machtige Vereeniging, de Nederduidsche Bond, bevatte mannen van alle gezindheden en was de kern der zegepralende partij: alles dan ook werd Neerlandsch in Antwerpen.

En toen later de liberalen der *Association libérale* naar middelen zochten om de zetels te herwinnen, die vijfentwintig achtereenvolgende kiezingen aan hunne tegenstrevers verzekerd hadden, was het eerste en beste middel, dat zij ter hand namen, eenen Vlaamschen liberalen Bond te stichten en de vertegenwoordigers daarvan plaatsen in het bestuur der stad toe te zeggen.

De meeting en met haar de Nederduitsche Bond, heeft te Antwerpen deze week gezegepraald. De meerderheid is verkleind, men voorzegt zelfs den tijd, waarop zij tot niets zal versmolten zijn, maar iets dan toch zal er van overblijven, en dat iets is veel, het is het krachtig Vlaamsch-politiek leven in die stad. Dat de twee partijen, alware het bij beiden niet even goed of even diep gemeend, Vlaamschgezindheid op hun vaandel schrijven en moeten schrijven om niet dadelijk te vallen, bewijst, dat de stad, die het eerst voor het Vlaamsch letterkundig leven ontwaakt is, ook het eerst voor het vlaamsche politieke leven is wakker geworden.

Te Gent is ook deze week een Vlaamschgezinde, Julius Vuylsteke, misschien de krachtigste onzer strijders voor taal en volk, als kandidaat der liberale associatie gekozen. Onnoodig te zeggen dat hij vóór de kiezing zijne zuiver Vlaamschgezinde overtuiging had doen kennen en de verklaring had afgelegd, dat hij door haar vraagde gekozen te worden en voor haar verklaarde te willen optreden.

Op de tegenovergestelde lijst bevond zich de naam van Dr. Snellaert, die ook als Vlaamschkleurend kandidaat door de zijnen opgenomen was.

Ook de heer De Maere, de u niet onbekende Vlaamschgezinde. is deze week herkozen. Het is wel is waar niet veel wat hier verkregen is, maar wiggen met scherpe punten doen wel rotsen splijten. Een paar onzer mannen in het bestuur kan den dam der onverschilligheid misschien doorsteken en vrijer stroom aan het Vlaamsche leven banen.

In Brugge, de stad, waar de menschjes er fier op zijn zich *les Français de la Belgique* te noemen, nam het Vlaamsch ook eene plaats in den jongsten kiezingsstrijd. Van weerszijde deed men de kandidaten hunne Vlaamschgezindheid als aanbeveling, hunne onverschilligheid als grief gelden. Geen genoegzaam Vlaamsch gekleurde naam was daar echter in het spel om na te speuren, welke gezindheid de overhand behaalde. Slechts als teeken des tijds mag het ijveren naar Vlaamschgezindheid in aanmerking komen.

Gedachten zijn vuur. Wie er als vriend mede omgaat, warmt er zich bij; wie er mede speelt, brandt er zich aan, en waar rondom hem een sprankel van dit vuur valt, waarmede hij dacht onbeschroomd te mogen omgaan, brandt het door en laat het sporen na.

Wij weten het, de tijden zijn nog zoo, dat eene gedachte moet in het gelid geschaard staan bij een geoefende partij om eenige kans tot zegepralen te verkrijgen; en dat het nog lang duren zal eer Vlaamschgezindheid eene leus zijn zal, waar de meerderheid zich om zal scharen.

Maar er zijn nog wel meer zulke niet tot den oorlog toegeruste gedachten, die ook haar weg moeten en zullen maken, omdat zij rechtvaardig zijn en omdat gedachten branden.

Dat de Vlaamschgezindheid dan ook doe wat hare zusters der minderheid doen moeten, dat haar wapen bij gebrek aan overmacht overreding zij, dat zij altijd en overal de sprankels der gedachten uitstrooie, eens toch zullen deze doorbranden of minstens zal het ijs der onverschilligheid in de Vlaamsche harten smelten. Dan, maar dan eerst, zal door de politiek goedgemaakt zijn, wat zij zoolang bedorven heeft, en zullen onze letteren en kunsten de gezonde en gedijde vruchten worden van onzen nationalen aard.

Gent, 7 December, 1869.

IX. Cremer en Van Beers.

Cremer heeft te Gent gelezen; voor u zal dit nieuws, zoowel als wat ik over den gevierden schrijver en lezer zeggen zou, eigentlijk geen groot nieuws meer zijn. Voor ons was zijne kennismaking dat wel. In

hem toch zagen en hoorden wij, hoe men lezen kan en moet, eene kunst, nog al te weinig aangekweekt en verkregen; in hem zagen wij welk verschil er bestaat tusschen het zeggen, dat uit eigen gemoed opwelt, en trouw en zorgvuldig de natuur en ziel in al hare bewegingen volgt en wedergeeft - en dat andere verkunsteld of verknutseld zeggen, dat wij zoo dikwijls in school of schouwburg, van preek- of spreekstoel hooren.

Op dezelfde plaats, waar Cremer las, trad de laatste maal een andere schoone zegger op, die ten onzent natuur en kunst harmonisch weet te vereenigen, en dien wij om andere redenen nog naast Cremer stellen. Al zeide ik u niet, wie die andere is, zoudt gij zonder moeite raden, dat ik Van Beers bedoel.

Ik heb wel eens hooren vertellen, hoe op zekeren avond Van Beers ergens in Noord-Nederland optreden moest en niet optreden kon, en hoe Cremer hem daar verving, zonder dat zijne aanhouders de onderschuiving van persoon opmerkten. Onmogelijk is het vertelseltje niet, want de uiterlijke en innerlijke gelijkenis tusschen beiden is treffend genoeg, om wie hen niet van nabij kent in verwarring te brengen, - maar treffend genoeg ook het verschil, voor wie ze beter kent, om ze wel naast elkander, niet in elkanders plaats te stellen.

Cremer met zijne langere, magerdere gestalte, met zijne beweegbare wezenstrekken, met zijne rechtuit- en doorblikkende oogen is gemakkelijk te onderkennen van de wat meer onranke figuur van Van Beers, met zijn wat voller aangezicht, zijne gemakkelijk in de lucht wegdwalende oogen.

De eerste is meer dramatisch en scherp van uitzicht en van talent, hij ziet meer iets zooals het is, en zoo scherp als hij het doorziet, wil hij het ook weergeven: daaruit dit keeren en wenden van zijn onderwerp, dit verbrokkelen van de massa's om den binnen- en buitenkant toe te lichten, om menschen en zaken dieper uit te beitelen. Hij ziet ook meer de werkelijkheid, en in die werkelijkheid, in de veelzijdige waarheid ligt drama: in de Betuwe zijn er slekkenstekers en brandstichters zoowel als in een fijnbeschaafde stad. Die rijke en veelzijdige wezenlijkheid geeft Cremer in zijne vertellingen weer, en daaruit, nevens het afgewerkte van de afzonderlijke deelen, het scherpe contrast, waarmede hij ze naast elkander doet uitkomen. Zijn vorm is hem niets meer dan het lemmer, waarmede hij opensnijdt, waarmede hij uitbeitelt; wat hij

koestert en verzorgt zijn de figuren, de karakters, die hij ontbloot tot aan den wortel en uitknipt tot aan de ontloken bloem.

Van Beers is anders. Hij *over*ziet meer de zaken en de menschen, het gezamenlijke treft hem meer, den algemeenen indruk tracht hij vooral weer te geven. Hij ziet niet zoo diep, maar voelt dieper en overmeestert ons eerder dan hij ons overtuigt. Zijne menschen bewegen zich niet zoo onrustig, zij poseeren veeleer voor hem, hij zelf hoeft ze dus niet zoozeer op te sporen of af te spieden. Zijne helden zijn zoo hartstochtelijk niet: één gevoel, nergens een dramatisch booze drift neemt hun leven in en overheerscht ze. Wat hij koestert is vooral zijn vorm; terwijl hij zijne beelden snijdt, doet hij het kunstige lemmer, waarmede hij werkt, in zijne handen schitteren.

Veel hebben beiden toch gemeen. Hun uiterlijk daargelaten, bezitten beiden in hooge mate het medelijdend, diep doordringend gevoel, waarmede zij hunne nederige helden schetsen; de voorliefde, waarmede zij putten uit de rijke bron van indrukken, ontvangen in het midden, waarin zij leven; het besef van wat er dichterlijks ligt in den kring van den mindere, in de taal van het volk; het onafgebroken episch belang, dat hunne tot voordragen bestemde verhalen inboezemen en gaande houden. Wat beiden nog kenmerkt is de vervorming van talent, dat zich uitzet en volledigt. Cremer begeeft zich in de laatste tijden met stouteren stap op het breedere algemeene menschentooneel, Van Beers wordt veelzijdiger in het opvatten en aanleggen zijner stof. Cremer rondt meer en werkt meer zijne scheppingen af; Van Beers wordt rijker en breeder nog van vorm. Wat zij beiden nog gemeen hebben, is wat ik u bij het begin noemde, en wat ik u bij het einde herhaal, de natuurlijke kunst, waarmede zij hunne gewrochten voordragen: Van Beers wat breeder en gevoeliger, Cremer wat scherper en dramatischer, maar beiden meesterlijk, zoo meesterlijk dat het wel te wenschen ware, dat zij eene school mochten vormen.

Gent, 27 December 1869.

X. De kinderen in de fabrieken.

Gelukkige vogels, die geene papa's hebben met oude-heeren-gezag over hen! Bij de vele redenen, die deze gelukkige schepsels hebben om reeds's morgens vroeg ‘den Schepper hun danklied toe te zingen,’ gelijk onze schoolboeken het heeten, is de hooger aangeduide zeker geen der kleinste. - Zoo dacht ik, toen ik het *con amore* geschreven betoog las, waarmede onze vogelminnende Minister van binnenlandsche zaken deze week zijn wetsontwerp over de jacht liet vergezeld gaan.

Men hoore slechts: ‘De Kamer kent al het belang, dat de insectenvretende vogels aan den landbouw bewijzen. De provinciale raden en landbouwcommissiën hebben herhaalde malen de gewichtigheid der maatregels aangetoond, die het behoud der nuttige vogels zouden kunnen verzekeren. Met de vogels te vernielen berooft de mensch zichzelven van nuttige helpers. Niets is wettiger dan de tusschenkomst der overheid in deze zaak. Ieder heeft het recht den nuttigen invloed te bewaren van natuurlijke werkers, die buiten het bijzonder eigenaarsrecht gesloten blijven’ Zoo spreekt de heer Pirmez, wanneer hij van de vogels gewaagt.

Geene bijzondere eigenaars hebben! dit woord heeft wat in, het verzekert het leven aan de kleine vogels, het geeft hun eenen waarborg tegen de mishandeling. Gelukkige vogels!

Maar nu zijn er andere wezens, die ook wel belang inboezemen aan de Kamers, aan de provintiale en andere raden, aan de dagblad- en novellenschrijvers; wezens, waarvan het behoud ook belangrijk, en de invloed ook nuttig is; maar die wezens hebben, eilaas! wel bijzondere eigenaars, en dus kan de overheid, vertegenwoordigd ten onzent door den heer Pirmez, ten hunnen voordeele niet tusschen beide komen.

Die wezens heeten kinderen en de eigenaars vaders.

Geheiligd zijn de rechten van den vader over het kind, hij mag het wel of slecht behandelen, naar de school of naar de fabriek zenden, er een kloek en denkend mensch of een kreupel, ziekelijk en onwetend wezen van maken: dat gaat hem en niet de wet aan. Als hij het maar niet met de hand doodslaat, of van honger laat omkomen, dat voldoet de wet. Verder tusschen beiden komen, daar schrikt zij voor terug, dat

ware het recht van den vader, den natuurlijken eigenaar van het kind, schenden. - Gelukkige vogels!

Deze week, en het was niet de eerste maal, heeft men in onzen gemeenteraad op nieuw die zaak ter tafel gebracht en op nieuw voorgesteld een vertoogschrift aan den vogelminnenden heer Minister te zenden, ten einde zijn hart te bewegen, ook iets te doen voor de kinderen. Op nieuw heeft men gewezen op het misbruik van gezag, door de ouders op de kinderen gepleegd.

Hier een jongen op negenjarigen leeftijd aan de school ontrukt en aan den modernen Minotaurus voorgeworpen, die hem in weinige maanden verslonden had. Daar een meisje van denzelfden ouderdom op dezelfde wijze gedood, en overal ‘eene verkreupelde bevolking, die bij het tweede geslacht niet meer leven kan.’

Reeds twee jaar geleden was een dergelijk vertoogschrift door onzen gemeenteraad aan onze Wetgevende Kamers gezonden, en had daar eene bespreking uitgelokt, die tot niets anders dan tot een ministeriëel onderzoek leidde. Wat er van dat onderzoek zal geworden, denken wij wel te mogen voorzeggen, wanneer wij weten, dat de onderzoeker de Minister zelf is, en dat hij zich bij eene latere gelegenheid nog eens op een banket op eene wijze uitgelaten heeft, die toont, dat hij nog altijd sterk aan het vaderlijk gezag houdt. Dat brengt de stiel waarschijnlijk mede.

Twee jaar geleden was men te Gent, de groote fabriekstad, het dan ook nagenoeg eens om een wet tot regeling der werkuren te vragen voor de kinderen, in de fabrieken gebezigd.

De heer schepene Wagener had een uitgebreid verslag over de zaak uitgebracht; hij had er eene voordracht in het Willemsfonds voor de werklieden over gehouden, bij welks afloop de aanhoorders eenparig besloten, dat aan de Kamer zou geschreven worden, dat zij het met den spreker eens waren.

Naderhand was er nog eene volksvergadering gehouden, die ook met de zienswijze van den heer Wagener overeenstemde. De gemeenteraad had het voorgesteld, de deputatie van Gent had het verdedigd, het werkvolk had het als nuttig en noodzakelijk erkend, en echter werd het wetsontwerp in de Kamer ter zijde geschoven. Dit alles uit eerbied voor het vaderlijk gezag.

Wat de uitoefening van dit vaderlijk gezag te weeg brengt, leert ons

onze eigene ondervinding en het verslag van den heer Wagener. De fabriek kinderen, of fabriekraderen, waar Cremer eens uwe aandacht en uw medelijden voor inriep, en ‘de verkreupelde bevolking, die bij het tweede geslacht niet meer leven kan,’ kan men dagelijks ten onzent door de straten zien voortstroomen. De eerste maal, toen ik de fabriekwerkers in grooten getalle zag, was ter gelegenheid eener volksvergadering, te zamen geroepen om ten aanhoore van den werkman over een punt van belang voor hem te spreken. In lange rijen, arm aan arm kwamen zij aangewandeld. Wat zagen zij er bedroefd schraal uit, vereenigd als zij daar waren. Zij schenen te rillen van koude onder hunne verschoten, blauwkatoenen kielen, of eerder die waskleurige tint was hun niet door de koude, maar door de uitputting op het gelaat gedrukt. Met lange, loome schreden bewogen zij zich voort, en men zag door hunne schamele kleedij heen, dat die beweging zonder veerkracht gemaakt werd door beenen zonder spieren. Bij die rillende, knokkelige wezens was de levenslust uit de oogen verdwenen gelijk de levenskracht uit het lijf, gelijk de denkkracht uit de ziel. Het waren de slachtoffers van het vaderlijk gezag.

En hoe kan het anders? Het onderzoek over den toestand der werkende klasse van België, in 1846 te Brussel verschenen, leert ons dat er van de vierenvijftig duizend werklieden in onze fabrieken drie duizend zijn beneden de twaalf jaren, werkende gemiddeld twaalf uren per dag. - In Oost-Vlaanderen alleen, zijn er op de kantwerkscholen 20,000 jonge werksters, die van hun zesde jaar veroordeeld zijn tot gestadigen arbeid.

Te Gent leidt men de kinderen naar de fabrieken op hun negende jaar, soms vroeger; te Dendermonde op hun achtste; te Doornik, IJperen en Kortrijk op hun zevende: in den regel werken zij daar van twaalf tot veertien uren. In gesloten zalen, waar katoenstof en oliegeur de lucht bezwangert, zijn zij tot beweegloozen, werktuiglijken arbeid gedoemd, die hun lichaam niet versterkt en hun geest versteent.

Hoe het met de verstandelijke ontwikkeling dier parias gelegen is, zullen ons de volgende cijfers leeren. In de schooljaren 1864-1865 en 1865-1866 verlieten 3261 leerlingen de Gentsche stadsscholen; 234 veranderden alleen van school, 124 stierven, 147 verlieten de stad, zoodat er eigentlijk maar 2756 in aanmerking komen; van deze verlieten er 53 de school op hun zevende jaar, 177 op hun achtste,

237 op hun negende, 383 op hun tiende, 551 op hun elfde, terwijl 547, dus alleen een vijfde, boven hun elfde jaar bleven school gaan. Hunne ‘natuurlijke eigenaars’ hadden er over beschikt om ze naar de werkhuizen te zenden.

Als een bewijs van den aard der vruchten, welke onder die voorwaarden dat onderwijs kan dragen, ontleenen wij nog de volgende cijfers aan het verslag van den heer Wagener. De registers van den burgerlijken stand, ten stadhuize van Gent gehouden, bewijzen, dat van 1964 personen, te Gent in 1865 in het huwelijk getreden, alleen 1032, of iets meer dan de helft hunnen naam konden teekenen. Als men aanneernt, dat de burgerklas algemeen schrijven kan, en daarbij nagaat, hoe weinig het beteekent zijn naam te kunnen schrijven, vragen wij ook wat ons volksonderwijs tot hiertoe te beteekenen heeft.

In een bataljon voetvolk, zonder voordacht gekozen, verhaalt ons de heer Tempels in zijn werk over het volksonderwijs, heeft men bij onderzoek den volgenden uitslag bekomen: van de 168 aanwezige soldaten op 28 december 1864 waren er 89, die noch lezen noch schrijven konden; van de 79 anderen hadden 16 middelbaar onderwijs genoten, aan de 63 overigen liet men iets schrijven; 12 verklaarden daartoe niet in staat te zijn. 4 schreven onleesbare teekens, 32 schreven woorden, die men kon lezen, maar zoo slecht van schrift en spelling, dat zij volslagen gemis aan gewoonte verrieden. Geen enkele schreef zonder menigvuldige spelfouten.

Dit viel in België voor in 1864. Niet ten onrechte bekommerde zich dan ook onze gemeenteraad over dien staat van zaken; in 1867 vroeg hij aan de Kamers, dat eene wet zou gemaakt worden, waarbij het zou verboden worden in onze katoen-, vlas-, kant- en zijdefabrieken kinderen beneden de 10 jaren te aanvaarden; verboden, dat kinderen van 10 tot 14 jaar langer dan 6 uren per dag of drie dagen per week zouden werken; verboden, dat de jongelingen van 10 tot 18 jaar langer dan 12 uren per dag zouden werken.

Die maatregelen zouden voor gevolg hebben eerstens de kinderen niet af te werken, en dan, hun de gelegenheid te verschaffen, de helft van den tijd van 10 tot 14 jaar te blijven school gaan.

Wij zeiden reeds welk onthaal dit vertoogschrift in onze wetgevende Kamers te beurt viel, en wachten met gespannen aandacht, doch niet al te veel hoop, wat er van het nieuwe vertoog zal geworden, en of de

rede en de stem van een verlicht stadsbestuur zal opwegen tegen het vaderlijk gezag en tegen het zoo erg en baatzuchtig misbruikt recht der ‘natuurlijke eigenaars.’

XI. Gevoel en Leven door Van Beers. - Nagelaten Gedichten van Dautzenberg.

Ten onzent, waar kunst wel gouvernementszaak geacht wordt, bestaat een vijfjaarlijksclie prijs voor letterkunde, zoowel als voor schilder-, beeldhouw- en bouwkunst, benevens eene menigte gewone en buitengewone prijskampen in alle mogelijke kunstvakken.

De prijs voor de letterkunde wordt uitgeloofd aan den schrijver, die in de laatste vijf jaar het verdienstelijkste werk in verzen of proza heeft voortgebracht, of liever, in België heeft laten drukken en uitgeven. Er wordt niet bepaald, dat dezelfde schrijver slechts ééns den prijs zal verkrijgen, ook niet dat de bekroonde beurtelings een prozaschrijver en een dichter zijn moet, en echter het toeval ofwel de schrijvers weten het zoo te overleggen, dat nog niemand tweemaal bekroond werd, meer nog, dat tot hiertoe beurtelings rijm en omrijm den prijs wegdroegen. Men spreke nu nog van blind toeval!

De laatste maal was proza aan de beurt, dus zou, om de goede gewoonte getrouw te blijven, poëzie moeten volgen. En zie, ook de schrijvers schenen van die noodzakelijkheid doordrongen, want tegen 31 December 1869, den dag, waarop de prijskamp gesloten werd, was er eene buitengewone bedrijvigheid in het uitgeven van verzenbundels op te merken. Ik ben er den Heer innig dankbaar voor, niet tusschen kamprechters te zijn, belast al die werken te doorlezen en hun zegel aan het beste te hechten.

Terwijl zij zich overkroppen aan dit reuzenmaal, kip ik naar eigen goeddunken een paar werken uit, maar wil ze echter zoo kiezen, dat ik op de rechtersbevoegdheid geen inbreuk make. Ik bedoel den laatsten bundel ‘Gevoel en Leven’ van Van Beers, die niet in aanmerking komt, omdat hij te Amsterdam uitgegeven is en ‘de Nagelaten Gedichten’ van Dautzenberg, die zich tusschen de vele mededingers bevinden.

I.

Van Beers is ten onzent de meest, gekende en meest gelezen dichter. Dit voorrecht heeft hij onder anderen te danken aan eene gave, die onze andere dichters nogal schijnen te versmaden. Van Beers vertelt, en, hadde hij zich bij de keuze van zijn kunstvak de vraag gesteld: Wat hoeft er gedaan om gelezen en gesmaakt te worden van iemand meer dan van de schaar letterliefhebbers? - dan zou hij zeker geen ander antwoord op zijne vraag kunnen gegeven hebben dan: vertel en vertel zoo, dat het volk gaarne naar u luistert.

Ik heb geen voorkeur voor het eene lettervak boven het andere; mij zijn alle goed, als zij door zichzelf maar deugen, en objectief en subjectief, en idealistisch en realistisch zijn mij noch aanbevelingen noch beletsels, om iets schoon of niet schoon te vinden. Maar zoo spreekt niet ons volk. Waar de dichter de aarde verlaat om in de hoogte te stijgen, waar hij zweeft in het onbeperkte en zingt van het eeuwig schoone, of donders smeedt om de ondeugd in het algemeen te verpletteren, daar kan ons volk hem niet volgen. En waar hij zich in zelfbespiegeling de armen kruist en het hoofd op de borst laat zakken en zich afzondert van wat daarbuiten gebeurt, om alleen zijne min of meer onbeduidende lot-en liefdegevallen, zijn eigen waar of ingebeeld leed of genot te vertellen, daar gaat het volk hem voorbij en blijft doof voor zijne geneurie en ongevoelig voor zijn zielelijden.

Beweren, dat zulks eene dwaze en onbeschaafde handelwijze vanwege ons of eenig ander volk is, zal allicht in de gedachten eens dichters komen, maar zelfs dichters moeten met feiten afrekenen, en een feit is die doofheid van het volk voor subjectieve poëzie. Wil de dichter gelezen worden, zoo moet men hem verstaan en smaken, en om dat te bereiken moet hij aanschouwelijk zijn. Dat het overeenbrengen van de eischen des tijds op verre na niet onmogelijk is heeft Van Beers meer dan eens voldingend bewezen.

Van Beers scheen anders door eigen aard bestemd om de aanvoerder te worden eener schaar mijmeraars en droomers, kweekers van mijstieke rooskens en symbolieke duifkens en bovenaardsche visioenen - en zoo hij ons al eens vertelde van wat er op aarde omging, zag hij dit alles zoo sterk verkleurd door zijne verbeelding en zijn gevoel, dat hij zijne menschen aan eene andere wereld dan de onze scheen ontleend te hebben, en dat zij meestal in het naaste gevaar van sterven verkeerden,

zoo zij niet reeds gestorven waren. En echter, in zooverre waarheid van kleur, en warmte van hart in die beelden uit de school van Memling en Van Eyck mogelijk konden zijn, waren die bij Van Heers aanwezig. Altoos dan ook was zijn vorm zoo breed en zoo vloeiend, dat men er zich als van zelf voelde op meevaren.

Zijn tweede bundel echter eindigde met een verhaal van gansch anderen aard. De schimachtige beelden waren vleesch geworden, de breede vorm had spieren gekregen zonder iets van zijne rondheid te verliezen, de wereld was gezien zonder het verkleurende glas der gevoelerigheid: Van Beers had zich beraden eenen nieuwen weg gekozen.

Dien weg schijnt hij in het voornaamste stuk van zijnen nieuwen bundel met nog vaster stap te willen opwandelen.

Begga behoort voor goed tot het werkelijke leven, tot dit werkelijke leven, dat men zoo prozaïek, eentonig en ontkleurd waant, en dat ons zoo gezond dichterlijk, zoo natuurlijk afgewisseld, zoo rijk gekleurd schijnt, nu wij er aan de hand des dichters in rondgeleid worden. De menschen zijn in *Begga* eenvoudig, nederig zelfs, en toch boeien zij ons levendig; hunne hartstochten zijn ongekunsteld, en toch volgen wij er de ontwikkeling met stijgend belang van; hunne taal is alledaagsch, en toch grijpt die onbeschaafde en onversleten spraak ons krachtiger aan dan de kunstigst saamgesmede en fijnst gelikte woorden.

Waarvan komt het levendig belang, dat wij stellen in den handel en wandel dier eenvoudige werklieden? Hieruit dat Van Beers niet koud gebleven is en ook ons niet koud laat bij het verhalen hunner lotgevallen, dat de gevoelige dichter van vroeger nog altijd medevoelt en medelijdt met zijne scheppingen, dat hij zoodanig met hunnen geest doordrongen schijnt, dat alles er door verlevendigd en verwarmd wordt. De gebruiken, die hij beschrijft, de plaatsen waar zijn verhaal voorvalt, de woorden, die hij aan de volkstaal ontleent, dragen allen eenen stempel van achting en van liefde voor het volksleven, die ons bewijst, hoe goed en trouw de schrijver het met al die menschen meent. Van Beers schijnt de demokratieke dichter bij uitmuntendheid geworden te zijn, eerder aangespoord door zijne gevoelvolle ziel, dan door een voorop gevormd stelsel. Hij predikt volksgezindheid meer met liefdevolle beelden en warme kleuren, dan met ronkende en razende stelregels.

Van Beers heeft natuurlijk voorliefde voor kenmerkende tafereelen; hij kiest met opzet, maar eens gekozen, geeft hij trouw weder als eene ‘zonneprent’ wat hij teekenen wil. Ik weet niet goed wat een ander er over denkt, maar mij bekruipt een heimelijke *Sehnsucht* naar vroeger jaren bij het lezen van den kermisavond met zijn ‘wierookpottekens’ en ‘lichtperken,’ van het zomerbal tusschen het bladergewelf en het vreugdegeschater, van het zielenlof en zijn statigen zang en orgelspel. Zoo geschilderd, hebben die tafereelen iets bedwelmends, dat naar het hoofd stijgt en het hart week maakt bij het herdenken en herleven van vroeger jaren, zoo iets gelijk de *ranz* heeft voor den Zwitser, die hem onweerstaanbaer terugdrijft naar het engere en innigere leven van vroeger. En dan die menschen: Frans, de kuiper en zijn vader herziet men als oude kennissen, en men herziet ze met vreugde, omdat het voorbeelden zijn van de oude Antwerpsche burgerij met al hare smakelijke rondheid en hare levenslustige eenvoudigheid.

Hun ‘besteek’ is een uitgewerkt tafereeltje naar het leven, dat in onze letterkunde eene eerplaats zal blijven bekleeden.

In het schetsen van zulke tafereelen en beelden bevindt zich Van Beers, vooral te huis, en om onze aandacht te boeien was het zelfs geheel onnoodig, dat hij in *Begga* een min of meer melodramatischen toestand vlocht.

Wanneer wij Van Beers *Begga* vergelijken met die stukken, welke in onze of in een andere letterkunde er het meest mede overeenkomen, dan treft ons juist in onzen dichter de doordringende waarheid, het frissche leven zijner scheppingen.

Nemen wij ‘Hermann und Dorothea’ en ‘de Gouden Bruiloft,’ die twee meesterstukken van eenvoudig verhalende poëzie.

Wat ons in beiden hindert is juist het gebrek aan levendige leven. Bij Goethe blijft er nog altijd iets Ohympisch in zijne dorpshelden; de menschen zelf zijn zoo echt in hunne plooien, de redevoeringen die zij uitbrengen, zijnzoo netjes afgewerkt, de volzinnen zoo kunstig gebouwd, de woorden zoo deftig gekozen en verbogen, dat men alras gewaar wordt, dat de dichter zich gewaardigd heeft met zijnen Jupitersblik die kleine wereld eens gade te slaan, en haar in een oogenblik van goede luim wat van zijn eigen leven heeft medegedeeld.

Messchert daarentegen gaat gebukt onder zijn onderwerp. Hij voelt behoefte en dwang om alles haarfijn uit te loggen tot in de minste

bijzonderheden, en die bijzonderheden dan nog te keeren en te wenden, zoodat zij zich best geschikt en gesmukt voordoen, en hij de naprater van den rijken tafelkout der Gouden Bruiloft en de verslaggever van dit heuglijke huiselijke feest schijnt.

Van Beers is de warmste en tevens de natuurlijkste der drie. Zijne helden hebben niet het pruikerig verhevene van die van Goethe, noch het houterig talmen van die van Messchert; zij leven flink door en zingen dat het klettert, en weenen dat zij snikken. Dat is gezond in het leven, en gezonder nog in de dichterwereld.

Waar Van Beers minder gelukkig is dan zijne voorgangers, is in het leiden van zijn verhaal; dat doet hij noch Goethe noch Messchert na. Hierin wordt hij te veel samenvattend en persoonlijk. In elk hoofdstuk zijner *Begga* onderbreekt hij zichzelven om zijn held het verledene als herinnering te doen overzien, en vult zoo de leemten van zijn verhaal aan; of wel hij breekt zijn verhaal af, om zich in de dichterlijke bespiegeling van eenen toestand, dien hij ontmoet, te verdiepen. Het werk moge beknopter worden door dit ‘medias in res’ middeltje, in aanschouwelijkheid verliest het er bij, en bij herhaald gebruik lijdt er de waarheid evenzeer door; de dichterlijke bespiegeling moge schoon op zichzelve zijn, daar is hare plaats niet en, staat zij er, zoo leidt zij de aandacht af.

Hadde Van Beers zijnen weg van objectief verhaler nog beradener voortgezet, hadde hij de voorvallen zelve hunne eigene poëzij laten zingen en hunnen eigenen gang laten gaan, dan denken wij, zou zijne *Begga*, al ware zij dan ook wat langdradiger, een onberispelijk meesterstuk in het vak mogen heeten.

Eene der bijzonderste oorzaken van *Begga's* bijval is de vorm, dien Van Beers even gelukkig gekozen als meesterlijk gebruikt heeft.

Voor de tweede maal bedient hij zich van het breede metrische vers, en voor de tweede maal gelukt hij er opperbest mede. Er ligt iets zoo afwisselends en natuurlijks in dien vorm, het vers valt zoo breed en geeft toch zoo goed de golving der gedachten tot in de kleinste plooitjes weer; men gevoelt er zoo wel de kunst in zweven zonder haar vermoeiend vleugelgeklap te hooren; het spreekt zooveel meer dan het zingt, dat het mij wel bestemd schijnt om in het dichterlijk verhaal den vervelend eentonigen ïamb te vervangen. Van Beers schijnt dan ook bepaald zijne voorliefde op dit vers gevestigd te hebben. Toen hij

mij nu een paar jaar geleden den eersten zang zijner *Begga* in haren huidigen vorm voorlas, las hij mij terzelfder tijd denzelfden zang in rijmende ïamben voor. Zoo had hij hem eerst geschreven, en bij nader overleg had hij de voorkeur aan het metrisch vers gegeven.

Wij moeten hem over die voorkeur wel geluk wenschen en tevens de hoop uitdrukken, dat hij nog dikwijls denzelfden vorm even gelukkig gebruike om verhalen als *Begga* voort te brengen.

XII. Gevoel en Leven, door Van Beers.

II.

Begga is verreweg het bijzonderste stuk van Van Beers' bundel. Het is zooveel te meer besprekenswaard, daar het nu voor de eerste maal verschijnt, terwijl de overige stukken, *de Oorlog* uitgezonderd, reeds vroeger uitgegeven waren.

Onder de herdrukte stukken bevinden zich twee vertalingen van eenen anderen dichter, die veel overeenkomst met Van Beers heeft, namentlijk den Provençaal Jasmin. Deze ook schreef in een land, waar zijne taal bij de hoogere standen in onbruik geraakt en alleen nog bij burgers en volk in eere was. Hij ook schreef dus voor den minderen man, droeg zijne schriften aan het volk voor en ontleende zijne onderwerpen aan het volksleven.

De zoon van den Metseldiender en *Martha de Zinnelooze* zijn twee verhalen, eenvoudiger van stof dan *Begga*, maar niet minder roerend dan deze. Hadde de dichter ons niet gewaarschuwd, dat wij niet aan hem alleen die twee verhalen te danken hebben, stellig zouden wij onder dien vloeienden vorm geene vertaling vermoed hebben; dit moge de korte maar beste lofspraak zijner omwerking zijn.

Iets anders dan de vorm zou het ons echter waarschijnlijk doen gissen hebben, namelijk de wijze waarop de twee verhalen geleid zijn. In plaats van zooals Van Beers enkele toestanden uit te kiezen, deze uit het geheele op te heffen en zoo keurig te teekenen en zoo helder te kleuren, dat het gansche verhaal eerder eene reeks tafereelen in

ééne lijst, dan eene enkele schilderij schijnt, zijn deze verhalen meer aaneen geleid en zonder sprongen vervolgd. Zonder het afgewerkte van de bijzonderheden, het opzettelijk stilstaan bij een verkozen punt, liet diepe warme gevoel, die kenmerken van Van Beers, te hebben, bezitten zij het verrassende van de toestanden, het gelukte van de ontknooping.

De drie overige stukken van den bundel zijn van geheel anderen aard. Zij zijn gewijd aan afgetrokkene onderwerpen: *de Lof van Maerlant, de Stoomwagen, de Oorlog*. De twee eersten werden als prijsdichten vervaardigd, het derde werd geschreven om door Benoît op muziek gesteld te worden.

In allen is de schrijver buiten zijnen gewonen beeldenden en verhalenden werkkring getreden, in allen is hij dan het beste, wanneer hij tot dien werkkring min of meer terugkeert. Zoo is het in *Van Maerlant*, eene prachtige brok, wanneer hij den Vader der Dietsche dichters schetst, bij het strand gezeten en daar eerbiedig door het visschersvolk opgemerkt; eene nog prachtigere, waar hij Breydel en De Coninck, de twee helden van den kamp, die bij Kortrijk beslist werd, op het graf van den pas ontslapen dichter voert, en op de asch van den man, die voor volksontslaving en volksverlichting zijn leven door gewerkt heeft, den plechtigen eed laat afleggen vrij te leven of in den strijd voor de vrijheid te sterven.

Zoo is het een ontzaglijk prachtig beeld, waar hij in *de Stoomwagen* dezen vergelijkt aan eenen vuurdraak en hem schildert, met den mensch op den rug de ruimte doorrennend.

En ook in *de Oorlog* treft ons vooral het tafereel van het slagveld na den strijd, waarop beurtelings het gejammer en gekerm der stervende krijgers of hunner moeder wordt gehoord.

Niet dat Van Beers als dichter der zuivere gedachten bij eenigen anderen moet achteruitstaan. Integendeel er is zooveel gloed in deze drie stukken, zooveel begeestering voor de grootsche denkbeelden, die er in bezongen worden, dat, zoo de poëzij warmte en leven geven kon aan gedachten en leerstelsels, die wij elders zoo dikwijls hebben hooren bewijzen en herhalen, Van Beers die taak volvoerd zou hebben.

Dan het komt mij voor, als ware eene te overvloedige stof een even gevaarlijke struikelsteen als eene al te nietige. Wanneer de dichter het domein intreedt der zuivere en verhevene gedachten, wanneer hij

ons spreekt van vrijheid, vrede, verlichting, dan schijnt de stof hem zoo gemakkelijk op te tillen, dat hij in eenen omzien van hier beneden weg en in het blauwe verzwonden is. Wij zijn daarbij zoo gewoon geworden diezelfde waarheden door licht ontvlambare en weinig begoede geesten als middeltjes te zien aan de hand nemen om hun hoofd warm en hunne tong los te maken; hunne opgetogenheid heeft zooveel van dichterlijke begeestering weg, dat wanneer een ware dichter zich aan het ophemelen dierzelfde schoone dingen waagt, wij het hem maar moeilijk dank kunnen weten zulk gemakkelijk onderwerp uitgekozen te hebben, meer nog dat al zijn gloed ons als een opgehoopt stroovuur voorkomt.

Van Beers heeft er zich dan ook niet uit eigen beweging aan gewaagd, en uitwendige prikkel en gelegenheid heeft hem alleen tot zanger van die wat alledaagsche denkbeelden gemaakt. Met recht droegen echter zijne twee eerste stukken de kroon weg, want, iets wat niet dagelijks in prijsverzen voorkomt, zij zijn zoo gemeend van inhoud, zoo prachtig van vorm, dat zij al overwonnen hebben wat zij tegen zich hadden, en echt lezens en prijzenswaard mogen heeten.

Maerlant treft ons door de gelukkige ineenzetting van het geheele: het stuk mag een gedramatiseerde kunstkritiek heeten. In twee tijden zijns levens wordt de dichter voorgesteld: eerst bij zijn afzien van alle ‘favelen en boerden,’ dan bij zijn afsterven. In het eerste tafereel zien wij tegen welke misbruiken hij het zwaard opnam, in het tweede welke slagen hij hun toebracht.

Behendig en gelukkig is uit Maerlants werken de keus van woorden en gedachten gedaan, die best zijn volks- en waarheidsgezind streven kenmerkt, behendig wordt de rijmknutselaar verborgen om alleen in helder daglicht te stellen den edelen en doorzichtigen droomer, den moedigen kampvechter voor die gedachten, waarvoor nog heden de menschheid strijdt: licht, liefde, gelijkheid.

Zoo opgevat, wordt Maerlant eene prachtige figuur, verheven boven zijnen tijd, maar door zijne leer de strijders voor de volkszaak aanmoedigende en bijstaande. De bond tusschen hem en de Brugsche dekens moge al niet in de wezentlijkheid bestaan hebben, in de gedachten ligt hij toch.

De *Stoomwagen* heeft een niet minder verheven denkbeeld tot grondslag: de stoffelijke welvaart leidt tot zedelijke ontslaving, onderlinge

kennis en verkeer moet den vrede tusschen de volkeren aanbrengen. Een sterk gekleurd tafereel, te stellen nevens '*de Mensch*' van Bilderdijk, is de aanhef, waarin de strijd van den menschelijken geest tegen de stof door de eeuwen heen herdacht wordt: een prachtige lofzang ter eere van den arbeid is het slot.

Wat moeilijk moge de gedachte er bij getrokken zijn, dat ook voor de nijverheid de stoomwagen een krachtige medehelper is; wat prijs versachtig moge het schijnen de omwenteling van 1830 te verrechtvaardigen door het invoeren der spoorwegen op het vasteland; er ligt in de overige gedeelten zooveel stoutheid van gedachten en beelden en uitdrukking, dat men die zwakkere plaatsen allicht over het hoofd ziet.

In *de Oorlog* had de dichter nog met grootere hinderpalen te kampen. Korte verzen in korte afdeelingen verbrokkeld, klinkende woorden en rijmen, zooals de muziek ze vereischt, menigvuldige personages die gedurig en ieder met zijn karakter aan het woord moeten komen: van zulke bonte mozaïek moest hij een tafereel vervaardigen. Het scheen, alsof wilde hij die moeilijkheden nog verzwaren met tot zijne personages denkbeeldige wezens, zooals aardgeesten, spotgeesten, geesten der duisternis of des lichts te kiezen.

Een libretto is dan ook geen werk, geschreven voor den lezer, maar wel voor den zanger, en als zingende poëzij beschouwd, denken wij dat, behalve enkele langdradigheden, de dichter best gelukt is. Nood maakt deugd, en nood bestaat er ten onzent voor de toonzetters te schrijven. Bij het optreden onzer jonge en reeds zoo bloeiende school stelden een aantal dichters zich aan het werk om in de behoefte aan liedren-poëzij te voldoen. Hiel stond aan hun hoofd; hij schreef tot hiertoe alleen voor Benoît; hij voerde die helderklinkende, die stoute en door hare stoutheid en haar natuur-mysticismus naar duisterheid overslaande poëzij in, die wij in zijnen *Lucifer* aantreffen. Ook in Van Beers' *Oorlog* vinden wij sporen van die vereering en verpersoonlijking der natuur, van dit zoeken naar helderklinkende letters en bruischende woorden, maar bij de stoutheid en de klankenjacht is hier helderheid en meermaals aanschouwelijkheid gepaard.

Dit alles belet niet, dat de *Oorlog* meer schittert door zijn overwonnen moeilijkheden, en door zijnen woordenpraal dan door zijne breede bewerking van gedachten en beelden en toestanden. Wij houden het er voor dat het verzorgen van het woord als klank en letter; het

troetelen van uitdrukking en rijm als muziekaal element aan de grootschere opvatting van den vorm schaden moet. Wie er op uit is gedurig aan stafrijmen en dubbelrijmen en klanknabootsingen en wat dies meer voort te brengen, dreigt den denkenden door den ambtelijken dichter te doen overheerschen - en Van Beers is aan dit gevaar niet ontsnapt. Ter vergoeding geeft hij ons een gelukkig ineengezet plan, eene goed volgehoudene hoofdgedachte; voor eens dat Van Beers muziekpoëzij maakt, is hij zoo goed geslaagd, als wanneer hij prijsverzen schreef.

Wij vinden dus ten slotte in Van Beers' nieuwen bundel een tal van kunstvakken vreemd aan elkander en die den dichter gelegenheid geven zich op verschillende wijzen te doen kennen. Tusschen allen vinden wij er echter geen, dat niet min of meer scherp afsteekt tegen de stukken uit 's dichters 'Jongelingsdroomen.' Van Beers heeft zich gaande weg veranderd, vervormd, gelijk vele meesters in de kunst het vóór hem deden. En wel mag men veronderstellen, dat afzien van oude vormen voor nieuwere strekkingen of geesteswendingen den kunstenaar voordeelig moet zijn; - terwijl wij er bijna aan gewoon zijn geworden het eerste werk eens dichters zijn schoonste te zien blijven, merken wij bij Van Beers stelligen vooruitgang en rijzing van talent op, zoodat hij na het vierde eener eeuw niet minder frisch en veel krachtiger is, dan toen hij voor het eerst het dichterpad op wandelde.

XIII. Nagelaten Gedichten van Dautzenberg.

III.

Dautzenberg werd in 1808 te Heerlen, in Limburg, vier uren van Maastricht geboren en overleed te Brussel in Februari 1869. Zijn schoonzoon, de gekende dichter Frans De Cort, gaf op het einde van hetzelfde jaar het boek uit, dat voor ons ligt 'De verspreide en nagelaten Gedichten' des afgestorvenen. Dautzenberg woonde van zijn twintigste jaar onafgebroken buiten zijn geboortedorp en sedert zijn dertigste jaar te Brussel te midden eener verfranschte bevolking. De

invloed dezer levensbijzonderheid is groot geweest op zijne werken, en zoowel deze als de aard van 's mans talent maken hem tot eenen scherp afstekenden tegenhanger van Van Beers.

Van Beers leefde immer in zijne geboortestad; als mensch en ook als dichter leeft hij met de menschen van Antwerpen. Zijne liefde voor hen is warm en gezond, zijne taal, uit den mond des volks afgeluisterd, is frisch en eigenaardig gekleurd: Van Beers' poëzij smaakt naar den grond, waarop zij uitschoot. - Bij Van Dautzenberg vinden wij geheel wat anders: eene aangekweekte, kunstige, verzorgde, geleerde taal. Zoo er bij Van Beers woorden voorkomen, die niet in een orthodox woordenboek staan, dan is het omdat het volk geen woordenboeken raadpleegt; zoo Dautzenberg woorden gebruikt, die niet in het woordenboek staan, dan is het, dat er in de woordenboeken niet te vinden is wat er zou *moeten* instaan, dat zij onvolledig zijn volgens de rede.

De rede is Dautzenbergs muze, zij duidt hem niet alleen de woorden, maar ook de stof en de beelden aan. Waar Van Beers medegesleept wordt door zijn warm gevoel en nu eens lang blijft stilstaan en overziet en overweegt, en dan weer eens breed ergens overheenstapt, daar gaat Dautzenberg altijd zijnen gerusten, afgemeten stap voort. Waar hij den rechtervoet vooruitzet, zal de linker volgen zonder overijling, zonder misstap, altijd met zekerheid, met bedaardheid, met kunstigheid.

Dit brengt wel wat stroefs in een deel zijner gedichten. Wanneer de logiek het hooge toezicht over gevoel en verbeelding voert, dan worden deze twee snelvoetigen wat al te kort getoomd om hunnen vrijen gang te gaan: en worden zij gedwongen en gewrongen, dan stijgt ook de poëzij niet hoog.

Dit doet zij dan ook bij Dautzenberg niet, zijne poëzij is korrekt verzorgd, kunstig, maar de losse bevalligheid, de stoute vlucht, het warme gevoel onderscheiden haar niet.

Eene aanzienlijke uitzondering is toch op die algemeene opmerking te maken. Waar Dautzenberg zijn geboortedorp Heerlen herdenkt, daar 'wordt het hem teer en vreemd te moede,' daar doet het heimwee, het 'geweldig dringen naar 't dierbaar oord der jeugd' hem het hart in de kele zwellen en kunst wordt overheerscht door rein en rijk dichtergevoel. En geheel zijn leven door duurde die weemoedige herinnering bij den dichter voort, en zag hij aleens het

verlaten en niet vergeten plekje weder, dan was het met lange, lange tusschenruimten. ‘Zestien jaar had hij dan van Heerlen gedroomd en gefabeld,’ maar was fabel en droom eens wezentlijkheid geworden, of werd de aandrang der geliefkoosde en getroetelde herinnering wat te sterk, dan klonk zijn lied lang en luid en lief.

Is eens de rijke doos der herinnering ontsloten, dan komen er de eenvoudige roerende trekken, de scherp gegrifte voorvallen, de frissche beelden overvloedig uit te voorschijn, dan wordt ons Heerlen en wat er groeit en wat er woont en wat er te zien is haarfijn beschreven; en het kerktorentje, en het padje dat er heenleidt; de heuvels en den beuk en het mos, die erop groeien; het beekje en de kikker, die erin plonst, gansch die kleine wereld wordt door het vergezicht en door het verlangend uitzien des dichters zoo lieflijk gekleurd, dat wij ons medesleept en ingenomen met zijn ideaal gevoelen.

En die liefde voor den buiten bepaalt zich niet bij het landschap van zijn geboortedorp: waar ergens een riet zich op den oever eener beek verheft, waar een kastanjeboom zijn lommer spreidt, waar de zonne glinstert op weide en veld daar is hij te huis, daar verstaat hij de taal der plaats en spreekt ze mede. Hij zelf gevoelde, dat hij vooral tot landelijke dichter geboren was en zeide het in zijn gekend versje:

> Een groote dichter word ik nimmer,
> 'k Gevoele dit maar al te wel,
> Want zing ik, 't geldt mijn dorpjen immer,
> Of 't een of ander beuzelspel.

Wat Dautzenberg nog in gloed kon zetten is de strijd voor het Vlaamsche nationale leven. Zijne nagelaten gedichten hebben ons den tijdens zijn leven zoo bedaarden en bescheiden man ook van deze zijde gunstig doen kennen. In de talrijke stukken, aan die gedachte gewijd, wordt de mijmerende heimweelijder en natuurminnaar een strijder, die koen in den zadel springt en menige scherpe spotschicht en menig gloeienden kogel op zijne tegenstrevers, groot en klein, afschiet.

Wat onzen dichter vooral kenmerkt, is zijne bezorgdheid voor den vorm. Daarin toonde hij zich een echten revolutionnaire-conservateur. Uit onze oude taal dolf hij die vormen op, die sinds eeuwen vergeten waren, en voerde ze steutweg tusschen zijne taal in. Gebruik was hem weinig, aan de rede of aan de wetenschap hield hij zich vooral. Dit had nu een dubbel en verschillig uitwerksel: van den

eenen kant kreeg zijne taal er eene gezochtheid en gemaaktheid door, die allerminst met dichterlijke begeestering overeen te brengen zijn; van den anderen kant werd zijn stijl er zoo verzorgd door, elke slordigheid zoo zorgvuldig vermeden, elke rijkdom onzer taal zoo gepast gebruikt, dat hij onze letterbeoefenaars een kostelijk voorbeeld gegeven heeft.

Al spoedig deed zich dan ook zijnen invloed op de Brusselsche dichters gevoelen: de studie der Duitsche dichters, waar Dautzenberg zich veel mede bezighield, het verzorgen der taal, het gebruik der kunstige versmaten werden daar gewoonte. Ziehier hoe een zijner volgelingen in Oostersche maat ons vertelt, hoe hij met Dautzenberg kennis maakte: ‘toen was het,’ zegt hij, ‘dat mijn oog den *oude aanschouwde*, - die vroeg of ik mijn woord *houden zoude*, - zoo ik met der rijmen *verschillig geklingel* - moest nadoen der arabesken *grillig gekringel*. Ik riep: *welaan!* - ik neem het *spel aan* - en moge het *wel gaan*. Hij *zegde*, terwijl hij de hand op mijnen schouder *legde* - de daad waarvoor de koenste *ridderen* - *sidderen*, - zal ook het meest voor *bitteren* - *vitteren* - *schitteren*.’

Helaas! ware het anders niet, dan dat bittere vitteren zich gemelijk maakten over dit spel, erg zou het nog niet zijn, maar, wat erger is, is dat het volk van die taal zegt, wat het in zijne dwaasheid in 1830 van het goede Neerlandsch zei: dat is onze taal niet, dat verstaan wij niet. Het volk heeft ongelijk zoo te spreken, maar grooter ongelijk nog de dichter er aanleiding toe te geven.

Eene rijke en keurige taal schrijven is niet alleen goed, maar acht ik noodzakelijk, waar het er, zooals bij ons, op aankomt te strijden met de taal voor de taal. Waar als bij ons zooveel onkunde, zooveel on bedrevenheid of achteloosheid nog allerwege heerscht in het gebruik van het voertuig der gedachten, was het een gelukkig verschijnsel iemand te zien opstaan, die door leer en voorbeeld aanzette tot de kennis en het gebruik eener beschaafde taal.

Maar Dautzenberg overschreed dit doel: hij overbeschaafde de taal, zoodat hij niet zoozeer het bestaande verbeterde, als wel een aristokratisch praaltuig in de plaats stelde van de taal, die het volk sprak of spreken moest.

De woorden houden bij hem op middel te zijn om de gedachten uit te drukken in eenen helderen of sierlijken vorm: zij worden doel, zij worden met eene letter verrijkt, met eenen klank voor of na in verband gebracht, zij zijn de bedorven kinderen van den dichter, al hunne grillen worden ingevolgd, zij worden vertroeteld en als bedorven kinderen leveren zij den dichter veel spel. Zij zijn wel is waar goed opgebracht en geleerd, zorgvuldig gewasschen, gekamd en opgetooid, op al hun gaven en geestigheden wordt de aandacht getrokken, maar bij of door dit alles nemen zij, kinderen, in het gezelschap eene plaats in, die hun niet toekomt.

En niet alleen de woorden worden gekoesterd en verzorgd, ook het geklingel der klanken wordt nagejaagd; geene versmaat is zoo koppig of zij moet naar 's dichters wil zich plooien; geen rijm zoo schaarsch of het moet drie-of viermaal achtereen op zijnen roep voorkomen. En zoo de klanken, en maten en rijmen, zoo de gansche zin; hij moge weerbarstig zijn, hij zal plooien, hij moge vernepen liggen in het Procrustus-bed, waarin de dichter hem wringt, zijn gekerm zelf zal de macht van den meester verkondigen.

Hoe moeilijker eene versmaat hoe liever: zoo trof men in Dautzenberg 's eersten bundel, metrische gedichten aan, die het de stoutste Grieksche en Romeinsche lierdichters nadeden, en zoo zal het niemand verwonderen, in dezen bundel eene gansche afdeeling *Loverkens* te vinden, die naar Hoffmann von Fallersleben's voorbeeld in de tale der middeleeuwsche liederen geschreven zijn.

Ik moet rondweg bekennen, dat Dautzenberg bij al die beenbrekerijen zonder grooten hinder zijnen weg voortzet, maar wat ik niet kan toegeven is, dat hier en daar der gedachte niet eventjes eene kleinigheid gebroken wordt, dat zelfs de taal door al te groote vereering niet hier en daar eene kreuk ontvangt.

Dautzenberg had eene al te eenzijdige opvatting van de schoonheid, van de welluidenheid der vormen; hij dacht, dat met verzen volgens een gegeven schema ineen te zetten, men noodwendig denzelfden uitslag als het schema moest verkrijgen.

Een merkwaardig bewijs van dit naïeve vertrouwen op de onfeilbaarheid van zijn kunstmiddel geeft ons de dichter in zijnen laatsten bundel. Hij had bij Tollens eene strofe gevonden, die

hem door hare ‘bevallige melodie’ getroffen had; de strofe luidde:

> Als ik de handen 's avonds vouw,
> Eer ik het hoofd ter rust ga leggen,
> En aan den goeden God vertrouw
> Wat ik den menschen niet kan zeggen,
> Dan stijgt er telkens met mijn beê
> Een warme dank naar boven meê.

Ik en een ander aanzien die strofe voor eene eenvoudige iambisché, met de gewone vrijheden dier maat. Wat er ons in treft is de roerende gedachte op eenvoudige en hoogst gelukkige wijze uitgedrukt. Zij is schoon omdat zij als een schoon gebed uit het volle hart opwelt en de woorden trouw en waar de eenvoudig roerende gedachte wedergeven.

Dautzenberg meende, dat het hem aan de sylbenmeting lag; dat zoo hij met prosodisch dezelfde maat te volgen niet dezelfde welluidendheid bereikte zijne prosodie en die van een tal bevoegde mannen valsch was. Ziehier zijne nabootsing der strofe:

> Koesterend laaft de zilverbron
> 't Kiemende kruidjen in den weiden;
> Koom’ nu der lente milde zon,
> 't Jeugdige spruitjen lacht hun beiden,
> Het schiet omhoog als struik en blom
> En is alomme wellekom.

Ik meen, dat lange uitleg hier overtollig zou zijn, dit miskraamde vers is de beste veroordeeling, niet van de prosodie, maar van den grooten dunk des dichters over haar.

Neen, het ligt hem niet aan het gebruik van een paar dactylen en spondeeën, aan het inlasschen van een dubbel. of stafrijm, met vlijt opgezocht, met kunst aangewend: de groote ware schoonheid des vorms ligt dieper, ligt in zijne overeenstemming met de gedachte, in zijne helderheid; in zijne ongedwongene welluidendheid; in die gelukkige wendingen, die soms komen zonder geroepen te worden, en soms doof blijven, wanneer men ze verlangt; in die harmonie die de groote dichter in gelukkige stonden aantreft en die zijn fijn gehoor, zijn gelouterde smaak hem doet ontwaren en verkiezen.

Wij maken deze voorbehoudingen minder tegen den man dan tegen zijn stelsel. Dit laatste onderstaat den toets der onbevangen kritiek niet. Hem vereeren wij als eenen dichter van onmiskenbare en ernstige verdiensten, begaafd met een rein gevoel en een warm gemoed, waar

hij uit de borst zong; als een man, die het ernstig meende met zijne kunst en zijne taal en die, zoo hij door iets zondigde, het deed door al te groote vereering van beide, door eenen al te hoogen dunk van wat de verzorging van den uiterlijken vorm tot den roem eens dichters kan bijdragen.

Gent, 19 April 1870.

XVI. Emiel Mayson en de jufvrouwen Loveling.

De post heeft soms wonderlijke grillen, die ruime stof tot filosofeeren geven zouden, aan wie er tijd en lust toe had. Zoo bracht zij mij gisteren, om in geene algemeenheden te verdwalen, een paar boekjes te huis, die best samen heulen door hun microscopisch formaat, maar vreeselijk samen huilen door hunnen iuhoud: de gedichten der jufvrouwen Loveling en de liedjes van Emiel Moyson.

Zoo gij soms van vergelijkingen houden mocht, zou ik u zeggen, dat de laatste zich voordoet als eene woeste baar, die zich op het zeevlak verheft en rusteloos en schromeloos, recht door zee, haren weg vervolgt, totdat zij zich komt verbrijzelen tegen de steile klippen van het strand en in de laagte verzwindt, niets achterlatende dan het geruisch, dat nog eenige oogenblikken na haar verdwijnen voortduurt. - En de eersten zouden dan een paar ‘kwinkeleerende’ vogeltjes schijnen, die in hunne enge kooi opgesloten, immer hetzelfde wel aardig maar toch eentonig deuntje herzingen, dat erg lijkt naar eene verzuchting om meer ruimte, om meer vrijheid.

Maar zooals alle vergelijkingen, mankt ook deze; het liedje der Lovelings, van de jongste ten minste, is niet zoo eentonig en Moyson zal iets meer achtergelaten hebben dan een ijdelen klank, misschien heeft hij wel een steentje van de rots, waar hij tegen aankantte, aan het louteren gebracht. In alle geval hij heeft moedig gestreden en scherp geschuifeld; gedurende zijn leven heeft men zijne spotzangen gretig herhaald, en na zijnen dood zal men ze zoo spoedig nog niet vergeten.

Zijnne cantate, die hij ter occasie van d'inauguratie van de Colonne du Congres, als een paskwil aan dit nationaal gedenkteeken hechtte,

zal, nu die zuil toch al aan verbrokkeling lijdt, deze misschien overleven.

'Colonn', bonjour, Colonn', salut, gij provokeert onze admiratie.' Zoo begroette hij haar verschijnen, en het slot van zijn liedje klinkt als eene weemoedige voorspelling van haar vroegtijdig afsterven. Adieu, zingt hij:

> Adieu, Colonn', uw steen en brons
> Zijn Fransch tot in hunne ornamenten;
> Maar toch zit er iets in van ons....
> Ze zijn betaald met onze centen.

Ik wil u geene beschouwing geven van Moyson als dichter, plaats en stof ontbreken beiden hiertoe; maar een enkel oogenblik wil ik verwijlen bij dien naam, omdat hij in onze Vlaamsche wereld eene zoo afgezonderde, ik ging zeggen eene zoo zonderlinge, plaats heeft ingenomen.

Moyson was geene dertig jaren oud, toen hij in 1868 stierf, de ziel en het lichaam verbrijzeld in den harden levensstrijd. Hij was geboren te Gent en studeerde er aan de Hoogeschool, gedurende de 'Sturm und Drangperiode,' die daar heerschte in 1856 en later, en het jonge bloed deed koken van haat tegen verfransching, verkwezeling en volksverdrukking. Met geestdrift wierp hij zich te midden van den strijd, droomende wellicht aan den roem van een onzer oude volkshelden.

Zoo ja, moest hij al spoedig ondervinden, dat hij vijf eeuwen te laat op de wereld gekomen was, of dat de krachten hem ontbraken om zich als volksaanvoerder te doen volgen. Het Gentsche werkvolk, dat eenen korten tijd naar zijne stem luisterde en die lief had, keerde zich welhaast van hem af of tegen hem, en machteloos en verlaten stond hij alleen. Zijne studien had hij verwaarloosd, het vaderlijk huis had hij verlaten en het overige van zijn kort leven zwierf hij rond, bekommerd om het brood, maar nog immer strijdend voor het ideaal zijner eerste jaren.

Elk leger, elke partij heeft zoo hare '*enfants perdus*': helden, zoo de slag gewonnen wordt, dwazen, zoo hij wordt verloren; menschen die den weg naar den strijd en niets anders voor zich zien liggen, die niet wachten naar een gunstiger oogenblik, naar een min bedreigd standpunt, maar met onwrikbare stijfhoofdigheid daarhenen loopen,

waar hunne overtuiging of hun noodlot hen drijft. Het zijn de *outlaws* onzer beschaafde wereld, de dweepers, die zich laten vermorzelen onder de raderen der wagens van den gevierden afgod der eeuw. Die eeuw verwerpt, verguist ze gewoonlijk, en latere tijden rapen soms de beenderen dier verstootelingen samen en vereeren ze als die van helden, gevallen in eenen heiligen strijd.

Moyson droomde de verheffing van het vlaamsche volk en van de Vlaamsche taal; toen hij bij de heerschende liberalen de noodige ondersteuning niet ontmoette, zocht hij ze waar hij ze dacht te vinden, altoos getrouw aan de volkszaak, altoos in de bres voor haar. In dit hopelooze jagen en strijden kon hij geenen wortel vatten in het leven, hij slingerde zonder steun, zonder leidende en lichtende star voort, totdat hij geknakt, gebroken werd.

In het kleine bundeltje, dat voor mij ligt, zijn enkele naklanken bewaard van dit onstuimige leven; elk dier klanken herinnert aan eenen harden strijd, aan een nagejaagd droombeeld, aan eene edele verzuchting, aan eenen schamperen spotlach. Het zijn allen tamelijk ruwe klanken, uit het volle gemoed gevloten en rijker aan kracht dan aan kunst.

Een enkel stukje maakt uitzondering, het is zijn laatste zang, gewijd aan zijne moeder, het gelijkt eenen traan van weemoed, door den onversaagden soldaat gestort, als hij na den woesten strijd voor de eerste maal al stervend aan zichzelven en aan zijn leven denkt. Bij de gedachte aan de moeder, die hij verloor, vooraleer hij ze kende, wier leidende hand hem op zijn ‘ruige levenspad’ hadde kunnen besturen, verteedert zijn gemoed, en iets aandoenlijks ligt er in dit overzicht van wat hij deed en leed, in die klacht over al wat zijne moeder hem misschien gespaard had, in die vraag:

> ‘Zeg, Schim der Doode, of ik niet kloek gestreden
> En niet altijd den plicht heb nageleefd!
> Zie de eedle zaak, waaraan 'k heb trouw gezworen,
> Ik dien haar nog, hoe ziek en afgemat....’

Gelukkig nog dat de zwerveling in de woonst zijns broeders sterven mocht; zijn laatste wensch was dat eenige zijner verzen tot een klein bundeltje verzameld werden als aandenken voor zijne vrienden. Aan dien wensch voldeed de uitgever De Cort van Antwerpen. Zoo hij ons geenen bundel van hooge letterkuudige waarde geleverd heeft, dan toch

richtte hij een gedenkteeken op aan eenen dapperen maar ongelukkigen strijder voor volk en taal.

Eenige zijner vereerders in Gent hebben eene inschrijving geopend om eenen steen op zijn graf te plaatsen, de Gentsche afdeeling der internationale werkersvereeniging heeft zijn naam als den haren aangenomen.

De klove, die ligt tusschen de liedjes van Moyson en de gedichten der jufvrouwen Loveling, is zoo wijd... dat zij allerbest als overgang kan dienen. Ginds was het de strijdzang te midden van het gevecht, hier het neuriën in de eenzaamheid; ginds mocht het de poëzij der woelige straat, hier de poëzij der verlatenheid heeten.

Ik heb nooit iets zoo beklemmends gelezen als de dichtjes van mejufvrouw Rozalia Loveling, zij schijnen het geknaag van een eekhorentje aan zijne muit; het gedruppel van den regen op onzen vensterdorpel, die valt en blijft vallen en allengskens in ons het gevoel doet ontstaan, dat het leven wanhopig, verdrietig is. Al de menschen, die zij ons toont, schijnen ziek te zijn, en aan de kwaal van 'alleenzaamheid' te lijden.

Dit belet niet dat er gevoel in die versjes ligt, diep medegevoel, met hen, die verlaten zijn. Gij herinnert u het prachtig gedicht van Alfred de Musset *La nuit de Décembre*. Wat de Fransche dichter ons daarin van zichzelven vertelt, wordt hier op anderen overgedragen; in plaats van het dramatieke, dat er in zijne mannelijke verlatenheid ligt, in plaats van het snikkende geween en de wanhopige kreten, vinden wij hier de gelatenheid, die met droge oogen en eenigszins verwonderd opmerkt, hoe nevens ieder mensch dat spook met zwarte kleeren, waar de Musset van spreekt, zich komt nederzetten.

Voor mej. Virginie Loveling is er wat meer in het leven, niet dat zij het erg pleizierig vindt; integendeel hare vergelijkende studie op eenen zomerschen Zondag op den buiten en eenen zomerschen Zondag in de stad, toont, dat ook zij het gevoel der verlatenheid langs alle zijden beschouwd en doorgrond heeft, en zoo menig ander gedichtje toont hetzelfde. Maar zij zet daarom niet immer een kerkhofachtig gezicht, zij kan wel eens grimlachen om hen, die zich inbeelden, dat zij pret gehad hebben, om de kleine dwaasheden van de wereld. Zij leeft meer in de natuur en voelt frisscher en dieper.

Ten slotte een zonderling zusterenpaar, die zoo eenstemmig gevoe-

len, zoo ongekend hun leven slijten, zulke lieve, stille versjes maken. Vroegt gij mij meer van haar, ik zou u nauwelijks iets anders weten te zeggen dan wat Ida von Düringsfeld reeds van haar zegde, dat zij stil en gerust te Nevele bij Gent leven, dat zij veel van Klaus Groth houden en er menig lief stukje uit vertaald hebben, voorts dat zij eerder 'witzig' dan suffend zijn. Mochten hunne gedichtjes de gedachte doen ontstaan, dat zij zich vervelen in hunne eenzaamheid, ik zou de eerste ziju om te zeggen, dat ik aan zulk praatje geen geloof sla.

Wat schromelijk verschil er tusschen de twee boekjes, die de post mij bracht, mag zijn, iets toch hebben zij gemeens, namelijk dat in beide verzenbundels, *incredibile dictu*, geene syllabe van liefde gerept wordt, en dat zij ons bekend maken met schrijvers, die, ofschoon zoo wijd mogelijk van elkander liggende, toch beiden buiten den grooten hoop vallen en eene scherpe eigenaardigheid hebben.... en dit 'provokeert wel eenigszins admiratie.'

Gent, 13 Mei 1870.

XV. Laatste tooneelstukken.

Op eenen fatsoenlijken Meidag zou een mensch maar liever aan geen theater hoegenaamd denken, en het wat betamelijker vinden Gods lieve natuur te genieten en naar den nachtegaal in den hof te luisteren, of naar de wandelaars langs de straten en banen te kijken, dan zich nog eens, al ware het maar in verbeelding, te verplaatsen in die gelijmverwde zaal, met hare kartonnen boomen, hare oliepapieren maan, haar personeel met valsche baarden en valsche kaalkoppen, valsche kleeren en valsche namen en valsche spraak..... maar de Meidagen zijn nu niet fatsoenlijk, de pas ontloken bloemen zien er uit, alsof zij spijt hadden uit hunne botten gesprongen te zijn, en de menscli, die zich een oogenblik in het open veld waagt, is blij dat hij deur en raam tusschen hem en den ongenadigen wind en het dwarrelende stof kan stellen.

Men begint het bijna spijtig te vinden de mannen en vrouwen, geheel

in 't valscli, 's avonds niet nog eens te kunnen gaan opzoeken en van deze barre wereld niet eens voor een paar franks een paar uren in die andere geschilderde wereld te kunnen gaan overbrengen. Zalig zijn zij, die er van houden nog eens hunnen Hamlet of hunne Iphigenia te doorlezen, want zij zullen getroost worden.

Zalig zijn ook zij, wien de post wat nieuws uit die tooverwereld meebrengt, zooals zij het voor mij deed. Drie boekjes liggen daar voor mij: eene vertaling, een drama in verzen, een historisch tooneelspel, laatstverschenen stukken, die als vijgen na Paschen, maar daarom niet minder welkom, te mijnent aangeland zijn.

De vertaling is ernstig, gewaagd zelfs: Macbeth in de oorspronkelijke maat en vorm en kleur weergegeven. De stouterik, die dit ondernam, heet Napoleon Destanberg - met zoo een voornaam, niewaar! Het is overigens zijn eerste stout bedrijf niet; over een paar jaar waagde hij zich aan Tartuffe en gelukte erin zijne waaghalzerij met grooten bijval te laten spelen. Nog andere bedrijven volvoerde hij, zooals hij zelf getuigt in de voorrede van zijn stuk; gedurende de vijf jaar, die hij als tooneelist aan den Antwerpschen Schouwburg verbonden was ‘verzinde (of verzon?), schreef of vertaalde, of schikte hij niet minder dan 296 bedrijven!’

Sinds dien is Destanberg geen tooneelist meer, maar wel opsteller der ‘Stad Gent.’ Zijne nieuwe betrekking heeft hem zijne oude roeping niet doen vergeten, en daaraan zijn wij dan ook menige van de best gelukte tooneelstukken te danken en *last not least* zijne twee vertalingen van Molière's en Shakspeare's meesterwerken.

Hier zou het nu de plaats zijn om uit te weiden over de groote verdiensten van het zeer verdienstelijke werk, maar waarlijk de vertaler heeft voor mij niet de vereischten vervuld, die ik geneigd zou geweest zijn hem te stellen.

Macbeth toch is niet onvertaald in het Nederlandsch gebleven. Alhoewel ik ze niet gelezen heb, weet ik, dat bij Kruseman onder meerdere vertalingen van Shakspeare ook deze uitgekomen is, onder toezicht van prof. Van Vloten en bewerkt door J. Moulin. Te oordeelen naar andere stukken, moet het een alleszins degelijk, moeilijk te verbeteren werk zijn.

Ik verbeeldde mij dat, moest er eene nieuwe vertaling van Macbeth verschijnen, deze met het oog op de behoeften van ons Nederlandsch

tooneel zou bewerkt zijn, en Destanberg's naam was mij een waarborg, dat die behoeften nooit beter zouden gekend zijn. Ik verwachtte mij in één woord, aan een werk, met Schiller's Macbeth overeenkomende.

Dit is mij erg tegengevallen. De vertaler heeft er naar gestreefd Shakspeare weer te geven met huid en haar, zooals hij is.

Ziehier een staaltje uit het tweede tooneel, daar waar de gewonde soldaat de overwinning aan den koning verhaalt. - Op de vraag: hoe stond de slag? antwoordt hij: ‘Recht twijfelachtig. Gelijk twee zwemmers, die, malkander klissend, hun kunst versmachten. Macdowald, d'onwrikbre, (weerd een rebel te wezen, want daartoe omzwerven hem ontelbre schandelijkheèn van de natuur) wordt uit de Westeilanden door Kerns en Gallowglassen ondersteund; Fortuin glimlachend op zijn vloekbren twist scheen als der muiters hoer; maar al te zwak, want dappre Macbeth (hij verdient dien naam) Fortuin verachtend met zijn zwaaiend staal, dat rookte van het bloedig strafgerecht als lieveling der dapperheid, korf zich een weg tot hij den slaaf voor zich had,’ enz.

Gij ziet het, eene letterlijke vertaling. Ik ben er verre af verdiensten te ontzeggen aan een werk, dat ons eenen grooten schrijver ‘van aanschijn tot aanschijn doet aanschouwen’ en voor wie dit willen, kan ik deze vertaling aanbevelen. Maar voor het groote publiek scheen mij de eisch anders gesteld: Shakspeare's scheppingen zien opvoeren en zijne meesterlijke gedachten begrijpen en genieten, daar kon ons publiek bij leeren. Maar daarom moest Shakspeare vergemakkelijkt en zijne ruwe brokken zwelgbaar gemaakt worden. Het is boven twijfel verheven dat, zooals men dit noemt, de groote meester herhaaldelijk toegeeft aan den valschen smaak zijns tijds, dat dan zijne woorden en zinnen tot barstens toe gezwollen zijn; dat hij voor zijne natuurlijke gedachten de natuurlijke uitdrukking niet schoon genoeg vond en zijnen toevlucht nam tot vergezochte beelden. In Macbeth daarbij is de spraak soms zoo hortend, de overstoute beelden zoo ruw opeengestapeld, dat zij zwaar bij de lezing, zwaarder nog bij het hooren voor eenieder, en in de eerste plaats dus, voor het mingeoefende publiek moeten vallen.

De hoeken minder puntig, de snedigheid wat sinediger, de taal wat vloeiender maken, dit ware eene taak geweest, die mij scheen voor Destanberg weggelegd te zijn. Hij heeft het zoo niet verstaan, hij heeft

zijnen meester tol in zijne gebreken gehuldigd, oneindig meer dan zulks het geval is in de Engelsche schouwburgen, en zoo een werk voor letterkundigen, niet voor het publiek gemaakt.

Eene even gewaagde onderneming mocht het heeten Genoveva van Brabant ten tooneele te vceren. Ik herinner mij dat, jaren geledeu, ik in een liberaal dagblad een antwoord las op eenen uitval tegen het tooneel door eenen ultramontaan beproefd. De liberale gazettier duwde den anderen in volle verontwaardiging toe: Welhoe gij zoudt dan willen dat wij op ons tooneel Blauwenbaard en Genoveva van Braband deden verschijnen? 'Hier scheen mij mijn geestverwant den bal erg mis te slaan: Genoveva scheen mij een der meest dramatische onderwerpen die te vinden waren, een dat zich als van zelf voor het tooneel schikt. Sedert dien dag zweefde er mij altijd een nevelachtig plan voor den geest, om mij eens aan die legende op het spoor van Tieck te wagen. Op eenen zondag namiddag had ik zelfs een groot blad schrijfpapier voor den dag gehaald en er mijne 'dramatis personai' op aangeteekend. Ik had een half dozijn verzen klaar, maar daar vond ik het rijm niet, de zon kwam van achter de wolken en mijn papier in de scheurmand.

Of het mij goed deed de verlatene Genoveva door eenen andere te zien aantrekken! Wie die andere is? Hij teekent Dr. Jan Alex. Hij moest zich echter om zijn werk niet schamen. Gezonde Alexandrijnen, die stevig op hunne voeten voortwandelen, puik verzorgde taal en maat is eene eerste aanbeveling. Dan een natuurlijk spreken zonder bombast, zonder zoetsappigheid; eene eenvoudige inwikkeling, waar de hoofdvoorvallen der geschiedenis zich als van zelf komen invoegen, ziedaar eene tweede aanbeveling.

En echter is het werk geen drama. De schrijver hield het er waarschijnlijk zelf niet voor, daar hij het: Proeven van dramatische poëzij noemde. Poëzij ja, drama, neen. De karakterstudie gaat niet boven het oppervlakkige; wat idealen anders de reine Genoveva, de listige Golo, de brave, eenvoudige Siegfried! Hadde Shakspeare ze onder handen genomen! Ook de inwikkeling is door Dr. Alex eerder vereenvoudigd dan verrijkt, de rol van Drago is onbeduidend, de toovenares is verdwenen, alleen de bijzonderste gegevens der legende zijn behandeld.

Niettemin is het verheugend te zien, dat iemand die eenvoudige en roerende legende heeft durven en weten te kiezen, dat hij genoeg

doordrongen is van de eischen des tooneels om ze in zulken verzorgden vorm in te kleeden. Als gelukkig teeken des tijds is het te voegen bij Destanbergs's vertalingen.

Een derde goed teeken zie ik in het verschijnen van het drama: de Geuzendans door de Meijer-Roelandts. De intrigue, berustende op eene liefde tusschen Alva's zoon en Montigny's dochter, mag niet heel nieuw zijn, in de ontknooping mogen de dolken eene wat groote rol spelen, andere deelen zijn meer aanbevelenswaardig, zooals het karakter van Alva en Montigny's zoon, die goed opgevat zijn. De geschiedenis is niet overal streng geëerbiedigd; zoo heeft Montigny, in 1565 getrouwd, in 1571 huwbare kinderen; de zoon van Alva, die in de geschiedenis niet anders gekend is dan als een trouwe en strenge handlanger zijn vaders, wordt in eenen radikalen Nederlandschgezinde herschapen; maar het geheele uitzicht van den tijd wordt goed weergegeven en door die keus, door dit streven naar ernstig werk, naar benuttigen van dit meest dramatisch tijdstip onzer geschiedenis, heeft de schrijver zich verdienstelijk gemaakt en anderen een goed voorbeeld gegeven.

Hierin toch ligt de groote kwaal onzer tooneelschrijvers, dat zij te dicht tegen den grond vliegen, dat ze niet durven, dat ze hunne onderwerpen lekken en niet bijten: de hoogte der vlucht is reeds gebeterd bij den kens der stukken, die ik hierboven besprak; het doortasten is er echter nog niet. Diepe karakters, krachtige intrigues, scherpe taal, al zulke dingen, die vat hebben op ons volk en een tooneelstuk leven en bezieling geven, worden nog door den band gemist. Maar Keulen en Aken zijn niet op eenen dag gebouwd en beterschap kweekt geduld.

Ik zou u nog eenen heelen tijd kunnen voortschrijven over wat wij hier te Gent, te Antwerpen en te Brussel nog verhopen of verwachten voor het tooneel, maar het weder begint er wat fatsoenlijker en mijn brief wat al te lang uit te zien, - dus tot later.

Gent, 28 Mei 1870

XVI. De Tooverdrank door F. Boone.

Zoo gij niet al te zeer afgemat en afgemaald zijt door alles wat er in de laatste tijden geschreven en gestreden is over de werkmanskwestie, dan zal ik u verlof verzoeken, om een boek bij u in te leiden, dat over die oude zaak een nieuw en hartelijk woord geeft: *de Tooverdrank* door Felix Boone.

Zoo gij eenen weerzin hebt aan systematiek opeengestapelde cijfers en aan redeneeringen, die er even systematiek op gebouwd worden, zoo het u verveelt de discussies aan te hooren tusschen twee ekonomisten, die u elk op een probaat middel ter veldelging van alle armoede en ellende onthalen, dan nog zal ik u zeggen, laat mij u den *Tooverdrank* ter lezing aanbevelen.

Er is iets goeds, iets warms in dit boek, het doet u aan, wanneer gij de cijfers en pleidooien der ekonomieke stelsels hebt doorgeworsteld, zooals u bij voorbeeld het overzicht der uitkomsten zou aandoen, welke gij zoudt verkregen hebben na de dorheden en de twistende stelsels van astronomie of geologie doorgesparteld te zijn.

De prachtigste poëzij, het reinste ziels-of geestesgenot, bij stroomen uit de harde prozarots ontspringende, het blijde verdwalen in altijd ruimer, altijd heerlijker kringen en de geruststellende verzekering dat, wat men zoo ziet, geene luchtbeelden zijn, en dat het licht, waarmede zij bestraald worden geen dwaallicht maar het licht van wetenschap en waarheid is - zoo iets brengt het boek te weeg in wie belangstelling en liefde heeft voor de zaak die het bespreekt, verbeteriug van het lot des werkmans.

Liefde, dweepzucht met de toekomst voor het volk doortrilt het boek, terwijl de vorm toont, dat de schrijver de werklieden kent, en dat hij wel weet, waar zij naar kunnen en willen luisteren. De bewijsstukken, die hij achter aan zijn werk plaatst, toonen dat wij hier niet te doen hebben met eenen maanzieken droomer, maar met eenen man van gezond oordeel en van ernstige kennis.

En dit alles is hij dan ook. Ik leerde hem kennen in 1856, op het Nederlandsche taalcongres van Antwerpen, toen ik nog een kleine jongen was en gelijk alle kleine jongens droomde van groote mannen en van vele andere schoone dingen. Boone was toen opsteller van

de Broedermin, het radikale demokratiek dagblad van Gent; vroeger was hij zelf drukkersgast geweest, en Vlaamsch-en volksgezind, gelijk hij was als werkman, was hij als schrijver gebleven. Boone had de gestalte en het voorkomen van eenen volksaanvoerder, zijn sterkgebouwd hoofd met zijne dikke achteruitgeworpen haren en zijn smal reepeltje bakkebaard maakten al seffens den besten indruk op mij. Daarbij sprak hij zooals ik mij verbeeldde dat een volksleider spreken moet. Tooverglas der jonge jaren!

Toen Boone en ik beiden ouder geworden waren en wij elkaâr weerzagen, was hij bestuurder van eenen trits liberaal-ministeriëele dagbladen, het *Journal de Gand, de Stad Gent*, enz. geworden en maakte ik een kruis over den man, dien ik gezien en gedroomd had.

Te voorbarig toch - want onder den dubbelen jas van den ministeriëelen dagbladbestuurder was nog even warm zijn hart voor het volk blijven kloppen, en voor de eerste maal, dat hij zich als schrijver van tusschen zijne dagbladkolommen waagt, is het ten voordeele van den werkersstand, dat hij de stem verheft.

Vroeger had hij nog wel geschreven: enkele goedgelukte novellen en eene wijsgeerige proef, waarvan mij de naam alleen bekend is. Die naam is *Zielstof* en toont al seffens dat de redacteur buiten tijds weleens een kijkje waagt in de bovenwereld, de wereld der geloovigen en der droomers.

Zijn *Tooverdrank* draagt dan ook de duidelijke sporen van 's schrijvers veelzijdige bemoeiingen. De *Tooverdrank* is het verhaal eener reis in eene tooverwereld, die wereld is de toekomst der arbeidende klassen, de dagreizen zijn de verschillige trappen der vervorming, welke het volk doorloopen moet.

Echt tooverachtig maar niet uit de lucht gegrepen. De verschillige vervormingsmiddelen heeft de schrijver bestudeerd op de plaatsen waar zij in werking zijn, de uitkomsten heeft hij met officiëele cijfers gestaafd.

De *Tooverdrank* bevat geen nieuw, zelfs geen bepaald stelsel; wat er nieuw in is, is de vorm, waarin hij de ekonomieke vragen inkleedt, vorm die deze gemakkelijk door het volk doet verstaan; het stelsel, dat er in op den voorgrond geplaatst wordt is datgene, welk den werkman oproept tot meerdere ontwikkeling van verstand en wil, van redeneering en vooruitzicht.

Waarschuwingen tegen overijling in het aanvangén van werkstakingen, nut van verbruikingsmaatschappijen, voorbeelden van welgelukte verdeeling van het kapitaal onder de arbeiders van een gesticht, wijze, waarop de werkman een gezond, soms een eigen huis, kan bewonen, en de bevolking eener fabriek in te huis werkende arbeiders zou kunnen hervormd worden, gang en uitslag van samenwerkende genootschappen en volksbanken, ziedaar den inhoud van het boek, de tooverstokken, waarmede het lot van den werker in de wereld der toekomst voor de oogen des schrijvers door den *Tooverdrank* hervormd wordt.

Een sterke voorkeur, zooals ik zegde en zooals uit deze opgave blijkt, heeft de schrijver voor al zulke middelen, die de werkman zelf gebruikt en waarvan het gebruik eenen meer verlichten, eenen gezonderen geest vergt - en ik ben het eens met hem, dat de werkman zijnen mensch en zijn lot te gelijker tijd en door eigen werking moet verheffen.

Ik begrijp waarlijk die Engelsche menschenvrienden niet, die vooropstellen, dat de werkman nu toch eens en vooral niet in staat is om voor zichzelven te zorgen, dat men de verbetering van den arbeider moet afwachten van den meester, die wijzer - en godsdienstiger, voegen sommigen er bij - door zijn eigen gemoed er toe zal gedreven worden, het lot zijner onderhoorigen te verbeteren.

Ik hecht grooten prijs aan de verbetering van het lot des arbeiders, die hierin bestaan zou dat hij tweemaal of zevenmaal vleesch in de week zou eten in plaats van éénmaal, maar moest hij bij beter lichaamsvoeding geene versterking van geest winnen, dan zou mijns dunkens slechts de kleinste helft van den weg afgelegd ziju om zijn lot te verbeteren.

Ik vind het liefdeloos te verklaren, dat de grooten zullen zorgen, dat de kleinen kunnen eten, en dat de kleinen geene andere zorgen zouden kennen dan te eten wat men hun geeft, dan uit te voeren wat men hun gebiedt.

Eenen geheel togenovergestelden geest ademt de *Tooverdrank;* de nauwkeurigheid, de eenvoudige hartelijkheid, waarmede de schetsen uit het leven van den werkman der toekomst geschreven zijn, het machtige aandeel dat hem toegekend wordt in zijne eigene vervorming, ademt ingenomenheid en liefde met den lageren stand.

Ook niet die liefde, die bestaat in het rondstrooien van zoetsappige woorden vol medelijden en bezorgdheid met het lot van den werker, in het weekmaken van eigen en anders gemoed, dat uitloopt op het besluit: het is droevig maar niet te verhelpen; maar wel de liefde die aanmoedigt, die steunt, die helpt met raad en daad.

Die verlichte en werkende liefde heeft den schrijver ertoe geleid geen middel onbeproefd te laten, dat strookende was met zijne voorkeur om den werker te doen deelnemen aan de verbetering van zijn eigen lot, dat iets hoe weinig ook tot die verbetering kan bijdragen. In plaats van alleen te zoeken naar radikale al te dikwijls hersenschimmige redmiddels, heeft hij aandacht en lof ten beste, ook voor de geringste, ook voor de gedeeltelijke verbeteringen, die aan 's werkmans lot kunnen aangebracht worden.

En hier alweder ben ik het eens met hem. De opheffing van den lijdenden arbeidenden stand is onbetwistbaar eene zoo groote omwenteling als er ooit plaats greep onder de menschen. Wanneer wij nagaan, dat andere dergelijke omwentelingen ook langzamerhand, met schokken, met afgebroken stappen tot stand gekomen zijn, dan begrijp ik niet waarom men elke verbetering, ook deelsgewijze aangebracht, niet toejuichen zou.

De slavernij werd niet uitgeroeid door het Kristendom alleen, en te zelfder tijd; nu nog strijdt de rede tegen haar. Hoe werd het lijfeigendom uitgeworteld? Hier door het volk, daar door den heer. Het tooneel uit het *Jeu de Paum* was niet voldoende, om de gelijkheid der standen te veltrekken, ook later, ook nu moet daaraan gewerkt worden.

En waarom ook aldus niet met het groote sociale vraagstuk onzer eeuw? De samenwerkende maatschappijen maken van de arbeiders bazen, zegt men. Al ware het zoo, des te beter. De volksbank, de eigene werkershuizen maken hem tot eigenaar, tot kapitalist. Des te beter. Hoe minder slafelijke niets bezittende werkers er overblijven, hoe gemakkelijker het zijn zal het lot der anderen te verbeteren.

Op dit oogenblik, nu iedereen, die leest of schrijft, zich inlaat met de werkerskwestie, was het goed, dat iemand er het volk zelf over onderhield, - op dit oogenblik, nu er zooveel ongekookte en ongerijmde stelsels aan het volk voorgespiegeld worden, die zoo dikwijls het geweld als de *ultima ratio* der arbeiders in het verschiet doen

schemeren - op dit oogenblik vooral was het goed dat een bezadigd liefdevol woord tot den werker werd gestuurd. Nu zooveel droomers hun stelsel als tooverwoorden aangeven om de maatschappij in eens te herscheppen, nu was het ook goed dat een redeneerende geest het volk toonde, dat zijne omtoovering grootendeels van hem zelf afhangt en dat redelijkheid en zedelijkheid de eerste grondslagen zijner verheffing moeten zijn.

Eene laatste aanbeveling van het boek is dat het uitgegeven werd door het Willemsfonds, dat bij zijne vele titels op onze achting ook nog dezen komt te voegen. De uitgever moge het boek, het boek den uitgever aanbevelen.

Gent, 22 Juni 1870.

XVII. Ministerieële crisis.

Sedert volle acht dagen moet natuurlijk ieder, die, uit de landen van herwaarts over den Moerdijk, aan eene Noord-Nederlandsche krant schrijft, met het nieuws beginnen, dat wij hier laboreeren aan pijn in ons ministerie, en dan voortgaan met het recept te schrijven, dat ons van die kwaal zou verlossen. Ook voor binnenlandsche courantenschrijvers zijn de dagen, die op den veertiendenvolgen, geene rustdagen. Ik ken er, die hun publiek sedert zes maanden onthaalden op brieven uit de '*Augsburgsche*,' die deze brieven nu eens flink en dan weer ferm, en dan weer wat anders noemden en hun postje van hoofdopsteller bij die aanbeveling bepaalden, en die sedert de kiezingen vier, vijf hoofdartikels per dag opdisschen.

Bij ons heeft de afschaffing van het ministerie hetzelfde gevolg gehad als bij u die van het zegelrecht, de dagbladen hebben er veel in degelijkheid bij gewonnen.

Het zou mij spijten, zoo gij van mij wildet weten, wat recept tegen de ministeriekwaal ik voor te schrijven heb, of wat ik over die kwaal en hare ontknooping denk: ik zou u ten hoogste kunnen verwijzen

naar onze verdegelijkte pers, waar gij tien antwoorden voor één vinden kunt.

Als Zuid-Nederlander heeft er geen vezeltje bij mij van smarte getrild bij het vallen onzer oude bazen, en trilt er ook geen van blijde hoop of klemmenden angst bij het overwegen, wie hunne opvolgers wel zouden kunnen zijn.

De minimis non curat praetor: Belgische ministers geven niets om de Zuid-Nederlanders noch om hunne belangen, en *de praetoribus non curant minimi* en de Vlamingen vragen er dus bitter weinig naar wie over hen heerscht.

Frère-Orban staat veel te hoog dan dat hij zich gewaardigen zou ons nog te noemen; Bara met ijveriger en doordrijvender karakter komt er voor uit, dat de Vlaamsche steden het voorbeeld van het verfranschte Brussel kunnen en zullen volgen; Pirmez, de anders zoo slimme pleiter, geeft zich de moeite niet de plooi van misprijzen te verbergen, die rond zijnen mond speelt, wanneer hem van onze taal wordt gesproken, en verzoet zelfs niet in schijn de karige hoonende woorden, die hij er over spreekt, wanneer hij antwoorden moet.

Wie ijveren wil voor die liberalen, geen Vlaamschgezinde kan het.

Maar nu de katholieken? als één man hebben zij in de laatste tijden gestemd voor al wat Vlaamsch was, maar niemand is door dit oppositie-middeltje beet genomen. Moesten zij het bewind in handen krijgen, zij zouden doen wat zij altijd in vroeger tijd gedaan hebben, ons met een kluitje in 't riet wandelen zenden. En dan al wilden en al konden zij nog, onze zaak is de hunne niet en mag ze niet worden. Zij weten het zoo goed als wij, en in hunne gedeeltelijke of algemeene programma's vóór of na de kiezing, wordt er van ons dan ook geen woord gesproken.

Gij voelt van uit den Haag wat edele geestdrift er in onze boezems moet blaken voor beide volkjes en hoe wij genegen zijn ons rapier aan te gorden, om vóór of tegen hen te strijden.

Onze onverschilligheid in wat ons middenbestuur aangaat, onze wanhoop om redding uit den hooge te verwachten is nogtans geene moedeloosheid, de overtuiging begint meer en meer veld bij ons te winnen. dat wij op ons zelven moeten betrouwen en op ons eigen volk werken, willen wij iets duurzaams te weeg brengen.

Wat de uitslag daarvan was tijdens de laatste kiezingen, en wat hij

voor de aanstaande kiezingen zou kunnen worden, moge uit een paar feiten blijken, feiten, die ons in eene wereld en in eene politiek brengen, waar ons hart wat warmer voor klopt.

Te Gent moesten zeven afgevaardigden gekozen worden; onder de aftredenden telden wij eenen vriend, den heer De Maere, die ons altijd trouw en moedig ter zijde stond; twee nieuwe kandidaten werden door ons in de liberale associatie voorgedragen; de heeren Rolin-Jacquemyns en Vuylsteke.

Beiden bekwamen in de onder-komiteiten een aanzienlijk getal stemmen, zoodat de eerste op de lijst der negen voorloopige kandidaten gebracht werd en de andere, de derde, kwam na diegenen, welke op die lijst stonden.

Met eene afvaardiging, waarin drie mannen als deze zouden zetelen, zou zeker de stoutste wensch der Gentsche Vlaamschgezinden voldaan geweest zijn en zou geen Zuid-Nederlandsche stad eene zoo degelijke Ylaamscligezinde vertegenwoordiging bezeten hebben.

De heer De Maere kwam als definitieve kandidaat op de lijst der liberalen voor, de heer Rolin-Jacquemyns had gemeend de voorloopige kandidatuur niet te mogen aannemen, omdat zijn schoonvader, de heer Jacquemyns, een aftredende afgevaardigde, op diezelfde lijst stond; de heer Vuylsteke stond niet op de lijst en had er niet willen opgebracht worden, gelijk de statuten der associatie het toelaten, door twintig zijner vrienden.

Wat eene groote beteekenis heeft is de bijval, waarmede de kandidatuur van de heeren Rolin en Vuylsteke bij het kiezerskorps ontvangen werd; wat van niet minder belang was, is de staatkundige geloofsbelijdenis door den heer Rolin in den schoot der associatie uitgesproken.

Nooit werd radikaler gehechtheid aan de Vlaamsche beginsels uitgesproken, nooit werd het vaandel der Vlaamsch-en volksgezinde partij moediger ontplooid.

Een derde feit, dat nog als gewichtiger mag aangezien worden en aangezien werd, was het inzenden van een vertoogschrift, geteekend door honderd en vijf kiezers, niet tot de associatie behoorende, waarbij het bestuur dezer vereeniging verzocht werd de heeren Rolin en Vuylsteke tot hare kandidaten uit te roepen.

De onderteekenaars behooren tot de kleine burgerij, zij vertegenwoordigen dit gedeelte onzer bevolking, waarin het gevoel der

Vlaamsche nationaliteit aan het ontwaken is gegaan, en die hunne taalrechten als hun goed recht aanzien, dat hun ontvreemd is.

Honderd hunner hebben deze maal geteekend, ofschoon zij zich tegen alle heerschende partijen aankantten; deze honderd belijders hunner overtuiging vertegenwoordigen ten minste het driedubbele van de vrienden dier overtuiging. Kome eens de dag, dat het nog immer in de ziel Vlaamsch gebleven volk in grooten getalle tot de stembus geroepen worde, en gij zult het kaartenhuis onzer verfransching onder de machtige uitspraak van de volksstem als de muren van Jericho in duigen zien storten, en gij zult de korst van verbastering, die uiterlijk onze streken omknelt, zien lossspringen gelijk de schil der kastanje, die uiteenspat bij de aanraking met het vuur.

Zoo het dus niet heel wonder is, dat wij ons weinig om het ministerie bekreunen en er geene ministerieëlen onder ons te vinden zijn, is het evenmin te verwonderen, dat er zooveel te meer onder ons zijn, die strijden voor de belangen en de ontwikkeling van het volk, in de overtuiging dat zij eenen goeden strijd strijden, en dat de zegepraal van het volk de zegepraal der volkstaal moet na zich slepen.

Gent, 14 November 1870.

XVIII. Duitschland en Vlaamsch-België.

Sedert het uitbersten van den oorlog heeft Duitschland zich meer dan ooit met België bezig gehouden, en dat wel met verschillige gevoelens en oogmerken. Vooreerst kwamen de klachten over beleedigingen, aan Duitsche reizigers of gewonden toegebracht op hunnen tocht door onze Waalsche provincies; dan de bemoeiingen met de houding van sommige onzer Fransch-Belgische organen tegenover Duitschland, en eindelijk de plannengieterijen betrekkelijk eene verruiling van grondgebied, waar België zou in betrokken zijn.

Van de twee eerste oogmerken, die ook diplomatieke voeten op den grond en pennen op het papier brachten, is u genoeg bekend en gezegd, van het laatste sprak ik u in mijnen voorgaanden brief.

Maar onder een ander oogpunt nog beschouwde de Duitsche pers den toestand van België, en deze beschouwing kwam nu eens afzonderlijk, en mengde zich dan weder eens met andere vraagpunten, maar deed zich toch algemeen genoeg voor, om onze ernstige aandacht te verdienen.

Ik wil spreken van de wijze, waarop de Duitsche pers de betrekking van ons, Vlamingen, tegenover de Walen beschouwde; van de wijze, waarop zij zich mengde in den taalstrijd, dien wij hier zoolang reeds en, helaas! zoo te vergeefs nog altijd gestreden hebben.

Met de klachten over beleedigingen, die aan Duitschen zouden toegebracht zijn, met de uitdrukking van ongenoegen over de aanvallen van een goed deel onzer Fransche pers, met de betuigingen van voldoening over de Vlaamsche pers, die bijna uitsluitelijk anti-Franschen Duitschgezind was, mengde zich in de taal der Duitsche bladen al spoedig een gevoelen van algemeenen wrevel tegen den handel en wandel van het Fransch-en Walendom in ons land tegenover de Vlamingen, Duitschland's taalverwanten. Dien wrevel werd herhaalde malen lucht gegeven, nu eens op kalmeren, dan eens op heftigeren toon, maar met de overtuiging, dat zulke toestand schandelijk was en een einde nemen moest.

In een artikel, door *het Vaderland* in zijn nummer van 12 november uit *Unsere Zeit* overgenomen en betrekking hebbende op de 'Wiedererwerbung' van Luxemburg, treffen wij nogmaals de volgende beteekenisvolle zinsnede aan: 'Er is geen twijfel aan, dat in België de strijd tusschen het Waalsche en Vlaamsche element met vernieuwde kracht zal ontbranden. Drie millioen Vlamingen zullen, gesteund op de sympathieën van het zegevierend Duitschland, zich gemakkelijk aan de voogdijschap en de bevoorrechting van hunne Romaansche medeburgers kunnen onttrekken.'

Dergelijke verwachtingen vonden wij vóór eenige weken uitgedrukt ia de *Volkszeitung* van Berlijn, en in de laatste dagen herhaaldelijk uitgesproken in de *Deutsche Zeitung für Krieg und Friede*, in de *Volksfreund*, in de *Spener-Zeitung* van Berlijn, in de *Ostdeutsche Zeitung* van Posen en in de *Mecklenburgische Zeitung* van Schwerin.

Al deze bladen zijn eerder toevallig dan opzettelijk ons in de handen gevallen, en het lijdt geen twijfel of het getal der zoo sprekende moet veel aanzienlijker wezen.

Van welk belang kan deze bondgenootschap voor ons zijn?

Vooreerst moet de gedachte verwijderd worden aan eene dreigende of dwingende inmenging van Duitschlandswege in onze huishoudelijke staatszaken. Maar dit daargelaten, moet de aanmoediging en de medewerking van Duitsche organen, gevoegd bij het overwicht, door het Germanismus op het Romanismus behaald, voor ons van het grootste nut zijn.

Wij hebben sinds 1830 vooral twee vijanden te bekampen gehad: de wufte en misdadige onverschilligheid van de Zuid-Nederlanders zelven voor hunne nationaliteit en de schaamtelooze partijdigheid van ons gouvernement voor al wat fransch of verfranschend was.

Die twee vijanden gingen hand aan hand; ware de Zuid-Nederlander niet onverschillig geweest, het gouvernement hadde geen enkelen dag in zijne partijdigheid kunnen volharden; ware het bestuur onpartijdig geweest, de verblinde Vlamingen waren al spoedig tot inkeer gekomen.

Wij hebben geklopt en geroepen, maar aan doovemansdeuren. Wij Vlaamschgezinden waren zoo weinig talrijk, in de kiezingen wogen onze stemmen zoo licht, het was zoo gemakkelijk ons dood te zwijgen, wanneer het buitenland er geene notitie van nam en het binnenland onze tegenstanders de hand leende! Daarbij, de strijd was zoo hopeloos: het groote Frankrijk in het Zuiden rolde zoo machtig zijne verzwelgende baren naar ons toe, en het kleine Frankrijk ten onzent bralde er met zulke zekerheid op, dat onze afmaking en begraving een werk nog van slechts korte jaren was!

Maar de kaarten zijn gekeerd. Er is paal en perk gesteld aan de rollende en verzwelgende baren; voor langen tijd zal, wie op Frankrijk steunt, niet alleen op eenen verrotten, maar op eenen gebroken stok steunen. Van die zijde zal ons in deze eeuw geen gevaar meer bedreigen, voor die getaande zon zal geen huldiger van de macht zich meer neerbukken.

Het gevaar van buiten is dus afgewend, de sterke bondgenoot voor onze vijanden van het binnenland is schadeloos gesteld. Dit maakt den strijd vooreerst tot eenen gelijkeren. En dan de drukking die op ons woog, het vooruitzicht op eenen nakenden ondergang, dat ons onwillekeurig beklemde, is met eenen opgeklaard. Een krachtiger gevoelen van leefbaarheid doordringt ons, en de verdietsching van vele onverschilligen neemt bij den dag toe.

Het is alsof ons volk onbewust schaamte gevoelt, de eenige tak van

den grooten Germaanscken stam te zijn, die voor de Romanen zwicht, die geene rechtmatige fierheid gevoelt, niet tot de kinderen der leugen en des vervals te behooren. *Unsere Zeit* heeft gelijk, de strijd tusschen liet Vlaamsche en het Waalsche element zal ten onzent met vernieuwde kracht, ontbranden.

En dan zal, ons bestuur, nog altijd getrouw aan de overleveringen van 1830, van zelf andere manieren moeten leeren. Het zwijgen op ons klagen zal geen stand meer houden, het schaamteloos miskennen van onze rechten zal niet meer mogelijk zijn, wanneer niet alleen wij, niet alleen de Zuid-Nederlandsche pers, maar ook de Noord-Nederlandsche en ook de Duitsclie bij herhaling hare stem laat hooren, om te zeggen dat nationaliteit en taal het eerste en onvervreemdbaar goed van een volk is, en dat geen gouvernement de hand aan zulk een wanbedrijf, als ten onzent gebeurt, mag leenen, zonder door de gansche beschaafde wereld geschandvlekt te worden.

De herhaling van die waarheid, het vooruitzicht van de zedelijke straf, die op de miskenning dier waarschuwing zou volgen, zal, hopen wij, voldoende zijn, om een ommekeer te brengen in den slenter en den moedwil van ons bestuur.

Het ware daarbij een schoone zegepraal, behaald door de drukpers, optredende als de verdedigster van de waarheid en het goede recht. Wij rekenen er op dat de Duitsche bladen zullen voortgaan hunne stem in deze zaak te laten hooren; dat zij het zich tot een eerepunt zullen rekenen zoowel aan ons bestuur, als aan de buitenwereld de oogen te doen opengaan.

Men heeft ons dood willen zwijgen, wij vragen dat er gesproken worde, opdat de wereld de waarheid hoore; men heeft ons willen begraven, wij vragen dat er meer licht binnenkome; overtuigd dat wij, gelukkiger dan Goethe, niet zullen sterven als er meer licht binnendringt, en in elk geval met Ajax de nederlaag bij klaren dag verkiezende boven den dood in den donkere.

Gent, 1 December 1870.

XIX. Henri Lenaerts.

Met de eerste kwade herfstdagen en met de laatste groene bladeren werd een jonge teringlijdende ten grave gedragen. Hij was nog zoo jong, dat de medalies, welke hij als schoolknaap ontving, op zijne doodsbaar gelegd werden, en achter die baar volgden echter in onmeetbare reien duizenden van staatkundige en letterkundige vrienden en vereerders.

De jonge afgestorvene heet Henri Lenaerts, een naam, die in de laatste jaren in Antwerpen vrij wat gerucht veroorzaakt heeft en die, nu hij door niemand nog gevreesd, door zoovelen te meer zal hooggeacht worden.

Lenaerts was een oud schoolkamaraad van mij en alhoewel in Antwerpen onze richtingen nog al eenigzins uiteen liepen, zijn onze oude vriendschappelijke betrekkingen nooit onderbroken geworden, en is mijne achting voor hem immer gestegen.

Hij was een man kloek van wil en kloek van verstand, die in zich vereenigde die zeldzaam gepaarde gaven van breed op te vatten en met nauwgezetheid de uitvoering van breede plannen uit te werken. Hij heeft het dubbele recht op lof voor wie zijn leven nagaat, dat hij nooit in eenige tegenspraak met zichzelven verviel, en dat de moeilijkste omstandigheden, de standvastigste onspoed die trouwheid aan zijn grondbeginsel vergezelden.

Toen Lenaerts de school verliet, waar hij voortdurend schitterende onderscheidingen behaald had, maakte het voor ons geen twrijfel uit, of zijne loopbaan moest even schitterend zijn. Wat jongelingsdroomen ook hij mocht koesteren, zeker hadde niemand de ruwe waarheid voorzeid of voorzien.

Eene karige broodwinning, die hij dan nog van den eersten dag af, tegen onafgebroken betwistingen te verdedigen had; eene vroegtijdige dood na eene langzaam ondermijnende ziekte; een jongelingsleven vol kampen en vermoeinissen en zonder eenigen zegepraal, ziedaar de samenvatting van hetgeen hem te wachten stond.

Iets echter, en dit iets moest bij hem van gewicht zijn, iets moest hem troost en kracht in al die treurige dagen brengen, het bewustzijn dat hij zijne roeping volgde en zijnen plicht volbracht, dat, zoo zijne

loopbaan niet schitterender was volgens de wereld, hij ze niet had willen vergulden ten prijze van eenig deel zijner overtuiging.

Lenaerts trad kort na zijn verlaten van het athenaeum in de middelbare school van Antwerpen als onderwijzer van eene der laagste klassen, hij bleef die plaats bekleeden tot een paar jaren voor zijne dood, tot op het oogenblik dus, dat zich de ziekte verklaarde, welke hem moest medeslepen.

Men moge beweren, dat hij geboren was om leeraar te worden: als men zijne hoogere begaafdheid, zijn hooger streven en verzuchten bezit, dan moet de doffe lucht eener kinderklas u wegen als lood. Men heeft hem ten laste gelegd dat hij zich minder nauwgezet van zijne onderwijzerstaak kweet, maar die aantijging is in geenen deele bewezen. Nauwe plichtsbetrachting is echter nog geen lust en genoegen in het volbrengen zijner taak en die taak was te dor, te onvergeldend dan dat zij hem niet wegen moest.

Van in die eerste jaren hield Lenaerts zich met letterkundigen arbeid bezig, hij maakte verzen met een gemak, dat hem zelven tot de overtuiging bracht, dat hij voor een dichter in de wieg gelegd was. Ik herinner mij dat het eerste zijner werken, dat hij mij voorlas, een gedicht was in Nederlandsche en Fransche verzen, die hij even gemakkelijk maakte, over eene ramp te Oostende gebeurd; verzen die eenen oproep aan de weldadigheid moesten inleiden.

Maar, al kwam later nog herhaalde malen de lust tot letterkundige bezigheid bij hem op, al aanstonds zag hij in, dat zijn weg daar niet lag. Hij deed als van Maerlant, brak af met logenlike taal en valsche boerden, en werd een verkondiger der waarheid.

De liberale, toen ministerieële partij, van Antwerpen zag al aanstonds in, van wat nut zulk aanhanger haar kon zijn; zij bood hem den post van hooofdopsteller van het Vlaamsch-liberale dagblad, *den Koophandel*, aan. Lenaerts trad in onderhandelingen, gaf bewijzen van vaardigheid en bekwaamheid, die hoogst voldoende werden geacht, maar de onderhandelingen stuitten af op de weigering van den jongen schrijver om zich tot het ondersteunen van een hem aangeduid programma te verbinden. Men moest hem nemen zooals hij was, met zijne eigene gedachten, zijne persoonlijke overtuiging en met de vrijheid die te verdedigen, waar hij het goedvond - of hem laten.

Men liet hem en Lenaerts bleef onderwijzer.

Dit voorval is van groote beteekenis in zijn leven; het verwondert mij, dat gean zijner levenschetsers het aangehaald hebben. Het doet toch al aanstonds en met klaarheid de eigenaardige plaats zien, die Lenaerts in de Antwerpsche beweging moest innemen.

Op het oogenblik, dat hij het eerst als staatkundige denker in aanmerking kwam, was de kortstondige wapenstilstand, die gesloten was tusschen al de partijen van Antwerpen, om de ministerieële versterkingsplannen te bestrijden, uiteen gevallen, maar na die losscheuring hervereenigden zich de oude partijen niet meer zooals zij vroeger waren. Aan den eenen kant bleef een verminderd maar toch nog ver overwegend bondgenootschap voortbestaan, uit Vlaamschgezinden van alle kleur, radikalen en katholieken samengesteld; aan den anderen kant stonden de overblijfsels der oude liberale partij.

De eerste der twee partijen, de meeting, had in haren schoot de katholieken opgenomen en had dus stilzwijgend verklaard, dat zij geen klerikalismus bestrijden zou, dat zij op dit punt eene neutrale partij wilde zijn.

Die beperking in den staatkundigen werkkring aanvaardde Lenaerts niet; hem was het niet genoeg een Vlaamschgezind en anti-militaristisch programma te volgen, hij wilde ook den strijd tegen priester en priesterleer onverpoosd voortzetten en daarom kon hij zich niet aansluiten bij eene partij, die den strijd tegen verpriestering uit haar programma geschrapt had.

De tweede partij, de oude liberalen, hadden dien strijd bovenaan op hun vaandel geschreven, maar hunne vrijzinnigheid was zoo lauwhartig, hunne anti-Vlaamschgezindheid zoo weinig verholen, dat Lenaerts er even min mede over de baan kon.

Wat stond hem te doen? een partij te stichten, die en vrijzinnig en Vlaamschgezind was. Eene zware taak als men nagaat, hoe hij zich tusschen twee bestaande machtige partijen moest indringen, beiden bestrijden en van beider programma's sommige hoofdpunten overnemen.

Het is het groot feit van Lenaerts' korte leven, dat hij in die taak door taaie werkzaamheid, door onverzwakten ijver geslaagd is. Reeds twee jaar voor zijne dood had zijne schepping, de liberale Vlaamsche bond, in Antwerpen eene belangrijke plaats ingenomen. Wel was hij de trouwe gezel van de liberale Associatie, maar in den schoot

dezer oud-liberale vergadering was hem zijne eigene plaats ingeruimd. Bij de laatste algemeene herkiezing werd aan de Vlaamschgezinde liberalen het recht herkend, zonder eenige bespreking of stemming der algemeene vergadering, twee leden voor de kamer aan te duiden.

Dien zegepraal had Lenaerts in de moeilijkste, in de onaangenaamste omstandigheden behaald. Hij had te strijden tegen eene partij, wier goede bestanddeelen en bemoeiingen hij gaarne herkende; hij had te strijden in bondgenootschap met eene partij, voor wier gebreken hij niet blind was.

De strijd tegen de eerste heeft hij zoo fel gevoerd als de warmte van het gevecht eenen partijstrijd kan doen worden, feller misschien dan het werd gevergd door verdediging en bestrijding; geen enkele zegepraal heeft hem in dien langen kamp aangemoedigd.

Het bondgenootschap in de tweede partij heeft hij zich verworven door zijn talent, door zijne doordrijvendlieid, door zijne staatkundige gevatheid. Hij is gestorven voor dat de zegepraal, op het gebied der werkelijkheid, kon doen uitkomen, in hoeveel punten hij met die bondgenooten verschilde.

Het stichten, het in stand houden, het versterken van eene machtige politieke partij, dit alles bewerkte Lenaerts, dit alles is daar om getuigenis af te leggen van zijn talent en van zijne wilskracht.

Er blijft mij nog over hem te beschouwen als spreker en als schijver, maar waarlijk mijn onderwerp heeft mij zoo wijd medegelokt, dat ik u verlof moet vragen om dit laatste deel tot eenen volgenden brief te mogen verschuiven.

Gent, 10 December 1870.

XX. Vervolg.

Het staatkundige en letterkundige leven van Lenaerts is onafscheidbaar vereenigd. Daargelaten de weinige vruchten, die hij op romantisch gebied leverde, en die nooit eenig hoorbaar gerucht maakten, bestaat

zijn schrijversarbeid alleen in dagbladartikelen en gedrukte redevoeringen.

Als dagbladschrijver werkte hij voornamelijk mede aan het liberaal-Vlaamschgezinde weekblad *Recht door zee*, het orgaan zijner partij, te Antwerpen. Maar, zoo het al mogelijk ware hem als politieken schrijver uit de korte opstellen te beoordeelen, die handelen over de vragen van den dag, die in der haast en dikwijls naar de behoefte der polemiek geschreven worden, het zou ons toch onmogelijk zijn van die bewijsstukken een zeker gebruik te maken, omdat zij ongeteekend verschenen en niets ons dus verzekert, wat van Lenaerts, wat van zijne medewerkers was.

Overigens Lenaerts' bijzonderste arbeid waren zijne redevoeringen; met deze te beschouwen, zuilen wij tevens den schrijver enden spreker herdenken.

Lenaerts' bijzondere roeping, zijne macht, zijne bekendheid lag in zijn talent als spreker.

In den winter van 1864-1865 werd in Antwerpen een komiteit van volksvoordrachten gesticht; Lenaerts voegde zich bij de inrichters en werd hun secretaris. Gedurende de vier jaren, dat het werk duurde, was hij een vurige medewerker en ijveraar voor die beschavende en verlichtende instelling.

Het komiteit had de goede gewoonte onder de aanhoorders afdrukken der voorgaande voordrachten kosteloos te laten uitdeelen.

Een twaalftal der kleine boekskens dragen den naam van Lenaerts, maar bevatten slechts een deel der voordrachten, die hij hield.

De onderwerpen zijn ontleend aan de vaderlandsche geschiedenis, aan de algemeene geschiedenis der hervorming, aan die der Fransche omwenteling, aan enkele vragen van maatschappelijk belang.

Dit was de kring, waarin de jonge overledene zich bij voorkeur bewoog; hij was in de hoogste mate een didaktiek spreker. Het volk leeren, het doen nadenken over vragen, die met zijnezedelijke en stoffelijke ontwikkeling in verband staan, was zijn bezonder doel.

Lenaerts had eenen bijval van ernstigen aard, hij werd aanhoord door het volk, en geacht door zijn aanhoorders.

Niet alleen tot Antwerpen bepaalde zich zijn werkkring; alras werd zijn naam elders bekend en gedurende de jaren, dat hij als spreker in de volksvoordrachten van Antwerpen optrad, werd hij van wijd en

zijd gevraagd. Lenaerts was even mild in het toestaan zijner voordrachten als men hem er graag om verzocht. Zijn leven werd dus een spreektocht, een kruistocht tegen onwetenheid en vooroordeel. Geene stad, hoe groot of hoe klein in Vlaamsch België, of Lenaerts werd er gehoord en toegejuicht. In Vlaanderen betaalt men eenen volksspreker ternauwernood zijne reis-en verblijfkosten; geen winstbejag kon hem dus tot die afmattende taak uitlokken.

Hoe veel maanden en jaren van zijn leven moet hem elk dier uitstapjes, immer in den winter volbracht, gekost hebben!

En niet alleen als didaktiek, maar ook als politiek spreker was Lenaerts altijd bij der hand. Geene zitting van een maatschappij aan wier hoofd hij stond; geene vereeniging zijner partij, geene gelegenheid waar het pas gaf, of Lenaerts trad vooruit - altijd even moedig altijd even krachtdadig zijne overtuiging vooruitzettende en verdedigende.

De bijval, dien Lenaerts als spreker verwierf, was eerder ernstig dan uitbundig, en dit was wel te wachten van den aard zijner bedaarde en bewijzende manier van zijn onderwerpen op te vatten.

Onder dit opzicht was hij geheel de tegenvoeter van zijnen stad-en tijdgenoot Jan Van Ryswyck, het toonbeeld van den volksspreker, die dollen bijval najaagt.

Terwijl Van Ryswyck zich liet medeslepen door zijne sprankelende fantazij, door de onmatige scheppingen zijner verbeelding, en onder het beheer dier scheppingen geraakte en ze afdwalend van zijnen weg op hun grillig spoor volgde - ging Lenaerts zijn eigen weg, recht door, zonder slingerpaden in te slaan, zonder naar schilderachtige gezichtspunten te zoeken, maar met gelijken stap op effen grond voorttredende, waar zijn onderwerp hem riep, nimmer zijn doel uit het oog verliezende en het vlak en klaar voor de oogen zijner aanhoorders blootleggende; kon Van Ryswyck schaterend gelach, of uitzinnig gejuich of honend gejouw verwekken; kon de zweep zijner uitspattende luim bij eiken knal zijne duizende toehoorders doen opspringen en ze met hem in toomelooze vaart mede doen hollen - Lenaerts wist stilte te wekken en aandacht te boeien en gedachten te doen ontkiemen.

Nederiger en nuchterder welsprekendheid, maar vruchtbaarder; minder schitterend maar duurzamer.

Wanneer Van Ryswyck gesproken had, had iedereen een aangenaam

uurtje doorgebracht, maar zelden hadde men kunnen herhalen wat hij gezegd en gewild had, en hij zelf zal het wel niet langer onthouden hebben dan zijne toehoorders. Van Lenaerts' voordrachten bleef er altijd iets over, men leerde en onthield, wanneer hij met zijne klare heldere stem zijne klare heldere gedachten had uiteengezet.

Wanneer men zelfs zijn uiterlijk, zijn aangezicht vergeleek met dat van Van Ryswyck, was er eene treffende tegenoverstelling tusschen beide te vinden. Van Ryswyck met zijn één oog, zijne gezette gestalte, de trekken rond zijn mond tot een grijnslach geplooid, was de man die sceptisch wist te spelen met zijn onderwerp en zijn aanhoorders - Lenaerts met zijn open oog, eenigzins koortsachtig schitterend, zijn bleek en mager aangezicht en tengere gestalte scheen meer een verkondiger van wat hij innig gevoelde en meende, en wat hij door anderen wilde doen gelooven.

Van Ryswyck schitterde en werkte voor het oogenblik, Lenaerts scheen te werken voor de toekomst en stellig zal men langer zijne lessen onthouden, dan men lachen zal om de kwinkslagen van den spreker, die hem in het graf voorafging.